

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

АНТОЩЕНКОВА Віталіна Володимирівна

УДК 338.436:339.924:631.11

**ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВ ГАЛУЗІ
ТВАРИННИЦТВА В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЮ
БЕЗПЕКОЮ: ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ, ПРАКТИКА**

08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Суми – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному технічному університеті сільського господарства імені Петра Василенка Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор,
Онегіна Вікторія Михайлівна,
Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка, завідувач кафедри економіки та маркетингу

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор,
Лагодієнко Володимир Вікторович,
Одеська національна академія харчових технологій, завідувач кафедри маркетингу, підприємництва і торгівлі;

доктор економічних наук, професор
Сохань (Лозинська) Інна Віталіївна,
Сумський національний аграрний університет, професор кафедри менеджменту;

доктор економічних наук, доцент
Уніят Людмила Миколаївна,
Нововолинський навчально-науковий інститут економіки і менеджменту Західноукраїнського національного університету, доцент кафедри фундаментальних та прикладних дисциплін.

Захист відбудеться «9» грудня 2021 р. о 11⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 55.859.01 у Сумському національному аграрному університеті за адресою: 40021, м. Суми, вул. Г. Кондратьєва, 160, конференц-зал.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Сумського національного аграрного університету за адресою: 40021, м. Суми, вул. Г. Кондратьєва, 160, читальний зал.

Автореферат розісланий «8» листопада 2021 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Жмайлов В. М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Зростання чисельності населення планети, деформації у розподілі продовольства на рівні як світової економіки, так і національних формують радикальні виклики перед виробниками, урядами та міжнародними організаціями в розрізі забезпечення належного рівня продовольчої безпеки для людства в цілому. Одночасно із кількісними та якісними змінами потреб в продуктах харчування світова спільнота стикнулася з рядом інших проблем: значне погіршення стану довкілля призвело до виникнення незворотних явищ у природному середовищі, яке традиційно виступає основним ресурсом аграрних виробників, забруднення водних ресурсів ставить під сумнів спроможність задовольнити в подальшому потреби людства в чистій воді та забезпеченість сільськогосподарських товаровиробників одним із важливіших ресурсів поряд із земельними; кліматичні зміни скорочують площі територій, придатних до ефективного землекористування аграрного призначення тощо. Поряд із зазначеними трендами глобального масштабу в Україні спостерігається ряд внутрішніх проблем: високий ступінь розораності сільськогосподарських земель відображає порушення балансу їх використання за різними цілями призначення; низький рівень впровадження інновацій у діяльність суб'єктів аграрного бізнесу скорочує конкурентні переваги вітчизняних товаровиробників на зовнішніх ринках, низький рівень доходів населення України обмежує платоспроможний попит на продукти харчування, звужуючи таким чином внутрішній ринок та обмежуючи потенціал його зростання. Ці аспекти глобального та національного рівня лише частково відображають складність питання забезпечення продовольчої безпеки, яке знаходиться як в площині ефективної пропозиції, так і в площині ефективного попиту, для свого вирішення потребує відповідного державного регулювання, заходів політики сталої підтримки аграрного сектора, так як багаторічний досвід провідних країн довів її необхідність за окремими галузями та підгалузями на певних етапах їх розвитку.

На жаль, саме у тваринництві наразі залишається низка проблем із забезпечення сталого розвитку вітчизняного аграрного сектору та продовольчої безпеки. Поряд із динамічним розвитком рослинництва, тваринництво не виявляє таких тенденцій зростання, і лише окремі його підгалузі демонструють позитивні зміни: птахівництво, свинарство, молочне скотарство. Натомість скорочення поголів'я ВРХ, висока собівартість виробництва продукції тваринництва, невідповідність продукції багатьох виробників стандартам якості залишаються невирішеними проблемами національного масштабу, що вимагає пошуку та розробки ефективних механізмів забезпечення ефективного функціонування підприємств тваринництва, насамперед для покриття внутрішньої потреби в якісних продуктах харчування за відповідною ціною, яка б могла дозволити забезпечити потреби населення на рівні 100% обґрунтованих норм харчування. Саме впровадження інновацій у діяльність підприємств галузі тваринництва дозволить підвищити факторну продуктивність в підприємствах, що виробляють продукцію тваринництва, знизити її собівартість, підвищити її якість, що сприятиме забезпеченню продовольчої безпеки та підтверджує актуальність тематики дослідження стосовно економічних засад інноваційного

розвитку підприємств галузі тваринництва в контексті управління продовольчою безпекою.

Необхідно зазначити, що проблеми управління продовольчою безпекою знаходилися у полі зору багатьох вітчизняних науковців: Андрійчука В.Г., Амосова О.Ю., Вдовенко Н.М., Гайдуцького П.І., Гейця В.М., Гойчук О.І., Ігнатенка М.М., Кваші С.М., Лупенка Ю.О., Маліка М.Й., Маренич Т.Г., Мармуль Л.О., Саблука П.Т., Черевка Г.В., Уніят Л.М., Язлюка Б.О., Яціва І.Б. Їх праці складають вагомий доробок щодо встановлення теоретичних засад сутності продовольчої безпеки; чинників її формування, підтримки та підвищення; принципів реалізації та структурних особливостей; методології та методики оцінки, діагностики й прогнозування; механізмів та інструментів здійснення; стратегій розвитку й удосконалення на регіональному й національному рівнях.

Державне регулювання і підтримка галузі тваринництва увійшли до об'єктів наукових досліджень багатьох науковців. Особливої уваги заслуговують роботи В.М. Онегіної, В.В. Лагодієнка, О.М. Кравченко, С.В. Тивончук, Я.О. Тивончук. Питання ефективності виробництва та реалізації молока розглядалися в працях О. О. Маслака, Т. В. Божидарніка, Т.А Гуцул та інших науковців. Дослідженню розвитку скотарства присвячено багато наукових праць українських вчених-аграрників: П.Т. Саблука та В.І. Бойка, В.Г. Андрійчука, І. С. Сас, Н.О. Аверчевої, Н.І. Шиян, В.С. Ніценка, Ю.І. Данька, А.С. Іванової, А.О. Петриченко, О.В. Копитко, О.М. Кравченко, О.М. Васильченка, І.П. Лозинської.

Значний внесок у вивчення проблем, пов'язаних з інноваційним розвитком сільськогосподарських підприємств, внесли науковці: Т.Ф. Ларіна, С.М. Ілляшенко, В.М. Онегіна, О.В. Прокопенко, Л. Антонюк, А. Поручник, В.С. Савчук, І. Тараненко, Л.І. Федулова, Т. Дудар та ін. Питання класифікації інновацій в аграрному секторі досліджували українські вчені-аграрники А. Бугара, А. Купрік, Н. Шкивря, В. Чабан та інші науковці.

Дослідженню стану підприємств галузі тваринництва в Україні та ефективному функціонуванню і окресленню перспектив її розвитку присвячено ряд наукових праць таких вчених-аграрників, як: Лозинська І.В., Власенко В.В., Головка М.П., Семко Т. В., Головка Т. М., Іванова А.С., Аверчева Н.О., Заходим М.В., Кравченко Ю.М. та ін.

Істотний внесок в дослідження та розвиток маркетингового аналізу галузі тваринництва додали до робіт П. Друкера, Ф. Котлера, М. Портера, Дж. Коллінз, М. Стоуна, Дж. Еванса, які формували теоретичні та методологічні основи маркетингового аналізу, такі вітчизняні науковці: Харенко А.О., Бурляй О.Л., Деркач О.Г., Тарасюк А.В., Лищенко М.О., Бойко І.Ю., Білоус В.А. та інші.

Незважаючи на велику кількість теоретико-методологічних і науково-прикладних напрацювань в означеному напрямі дослідження, питання інноваційного розвитку підприємств тваринництва в системі управління продовольчою безпекою залишається недостатньо проробленими, що і обумовило вибір теми наукового пошуку, її актуальність, мету, завдання, предмет і об'єкт дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана в межах комплексної науково-дослідної роботи Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка згідно з темами «Механізми підвищення конкурентоспроможності, розвитку економічного та виробничо-технологічного потенціалу суб'єктів агропромислового виробництва» (номер державної реєстрації 0116U003477, 2016-2020 рр.), «Системи управління конкурентоспроможністю аграрної продукції в умовах глобалізації аграрних ринків» (номер державної реєстрації 0119U001387, 2019-2021 рр.), «Теоретико-методологічне забезпечення сталого розвитку аграрного сектору в умовах глобалізації як основи продовольчої безпеки» (номер державної реєстрації 0116U005795, 2017-2021 рр.). де автором надано підхід до комплексної оцінки соціальної відповідальності суб'єктів органічного аграрного виробництва, визначено сучасні форми та сформовано концепцію інноваційного розвитку аграрних підприємства галузі тваринництва з урахуванням критеріїв продовольчої безпеки.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає в обґрунтуванні та розробці теоретичних засад, методологічного і методичного забезпечення та практичних рекомендацій щодо інноваційного розвитку підприємств тваринництва в системі управління продовольчою безпекою.

Досягнення цієї мети обумовило необхідність постановки та вирішення комплексу таких завдань:

- уточнити поняття «продовольча безпека», «інноваційний розвиток підприємства» та надати авторське визначення ключових категорій дослідження;
- розкрити генезис та ієрархічність управління продовольчою безпекою, місце та роль менеджменту підприємств галузі тваринництва в ієрархії управління продовольчою безпекою;
- обґрунтувати систему менеджменту інноваційного розвитку аграрного підприємства з урахуванням складових продовольчої безпеки;
- сформулювати концепцію управління економічною безпекою аграрних підприємств як основи їх сталого розвитку та формування продовольчої безпеки на національному рівні;
- визначити методичний підхід до ідентифікації та оцінки чинників зовнішнього середовища інноваційного розвитку підприємств галузі тваринництва в контексті гарантування продовольчої безпеки;
- уточнити механізми реалізації принципів безпечності продукції в умовах інноваційного розвитку підприємств галузі тваринництва та розвинути підходи до комплексної оцінки соціальної відповідальності суб'єктів аграрного виробництва в системі управління продовольчою безпекою;
- розкрити тенденції інноваційного розвитку підприємств галузі тваринництва та їх вплив на продовольчу безпеку;
- провести оцінку дії чинників зовнішнього середовища на інноваційний розвиток підприємств галузі тваринництва;
- обґрунтувати напрями та сфери впровадження інновацій в діяльність підприємств галузі тваринництва;

- розробити методичний підхід до активізації інноваційно-технологічних чинників підвищення конкурентоспроможності підприємств тваринництва;
- сформуувати організаційно-економічний механізм інноваційного розвитку підприємств тваринництва в системі дотримання продовольчої безпеки;
- розкрити роль органічного виробництва в управлінні безпечністю продукції підприємств галузі тваринництва та складові організаційно-економічного механізму виробництва екологічно чистої та безпечної продукції;
- розробити засади маркетингової політики підприємств галузі тваринництва, що дозволяє реалізувати їх інноваційний потенціал та дотримання продовольчої безпеки;
- запропонувати алгоритм обґрунтування вибору інноваційних стратегій підприємств тваринництва;
- визначити основні принципи розбудови логістики сучасного підприємства галузі тваринництва на інноваційній основі з урахуванням критеріїв продовольчої безпеки.

Об'єктом дослідження є процес інноваційного розвитку підприємств галузі тваринництва.

Предмет дослідження складають сукупність теоретико-методологічних, методичних та прикладних засад формування та імплементації механізмів, систем та інструментів інноваційного розвитку підприємств тваринництва в системі управління продовольчою безпекою.

Методи дослідження. Реалізація поставленої мети та сформульованих завдань дослідження досягалися на основі використання загальнонаукових і спеціальних методів пізнання: *системного підходу* – для урахування взаємозв'язків та взаємовпливу між системою та її підсистемами, зокрема, між інноваційними змінами на мікрорівні та станом продовольчої безпеки на макрорівні; *поєднання історичного і логічного* – для розгляду генезису системи управління продовольчою безпекою та системи менеджменту підприємств галузі тваринництва; *аналізу та синтезу* – для визначення умов, факторів та механізмів інноваційного розвитку та дотримання продовольчої безпеки; *діалектичного методу* – для урахування джерел та напрямів змін в умовах інноваційного розвитку; *методи індукції та дедукції* – для узагальнення тенденцій та їх використання з метою формування інструментального наповнення реалізації програм продовольчої безпеки в аспекті забезпечення ринку аграрною продукцією; *наукової абстракції* – для опрацювання механізмів інноваційного розвитку в контексті забезпечення продовольчої безпеки; *трендового аналізу* – для аналізу та прогнозування трансформації розвитку підприємств галузі тваринництва, виробництва їх продукції, а також формування продовольчої безпеки; *статистичні методи* – для розробки методики оцінювання досягнутого рівня продовольчої безпеки за окремими критеріями; *методі налізу ієрархій* – для обґрунтування вибору типу інноваційної стратегії; *дискримінантного аналізу* – модель обґрунтування сфер впровадження інновацій в діяльність підприємств тваринництва; *методу формалізації* – для розробки організаційно-економічний механізм інноваційного розвитку підприємств тваринництва.

Інформаційною базою дослідження стали праці вітчизняних та закордонних вчених з економіки інновацій та інноваційного розвитку, управління продовольчою безпекою, чинні законодавчі та нормативні акти Верховної Ради і Кабінету Міністрів України, офіційні матеріали Міжнародних економічних організацій, Державної служби статистики України та органів статистики Харківської області, інформаційно-аналітичні матеріали та дані звітності підприємств.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в отриманні нового розв'язання наукової проблеми формування та імплементації концепції інноваційного розвитку підприємств галузі тваринництва в системі управління продовольчою безпекою. Основні положення, що виносяться на захист є такі:

вперше:

- розроблено систему менеджменту аграрного підприємства, яка має кооперуватися з механізмами управління продовольчою безпекою на мезо- та макрорівнів, відповідаючи на інституційні впливи зовнішнього середовища, та мотиваційну складову формування стратегії ринкової поведінки, яка своєю чергою має відповідати трендам змін філософії господарювання і зосереджуватися на заходах організації виробництва шляхом впровадження інновацій із відповідними формами екологічної та соціальної відповідальності;

- сформовано організаційно-економічний механізм інноваційного розвитку підприємств тваринництва в системі управління продовольчою безпекою, в межах якого здійснюється взаємозалежний вплив факторів, генерування яких включено до функціональних сфер внутрішнього та зовнішнього середовища підприємств тваринництва, на ключові складові інноваційного розвитку галузі тваринництва, а саме: оновлення порід тварин, модернізацію процесів годівлі та умов утримання, кормозабезпечення, вдосконалення технологій доїння, інноваційну ветеринарію, поширення енергоощадних технологій та технологій циркулярної економіки, адаптації підходів у менеджменті, маркетингу, логістиці на основі використання можливостей інформаційних технологій та діджиталізації;

- запропоновано алгоритм обґрунтування вибору інноваційних стратегій підприємств тваринництва, механізмом якого виступає метод аналізу ієрархії, де в якості альтернатив запропоновано типи інноваційних стратегій: стратегія радикальних інновацій, стратегія помірних інноваційна, стратегія часткового поліпшення, а в якості критеріїв оцінювання фінансові, ринкові, інноваційні, технологічні, кадрові, управлінські параметрами в розрізі вигід, витрат, можливостей і ризиків, які обираються для кожної окремої сфери;

удосконалено:

- концепція управління економічною безпекою аграрних підприємства, яка, на відміну від існуючих, базується на засадах моніторингу економічно безпечних та небезпечних станів, активізації механізмів імплементації інструментарію побудові дворівневої системи управління, яка включає підсистеми ідентифікації станів та реалізації стратегій елімінування загроз, а процес керування загрозами охоплює такі кроки: формулювання мети, визначення загроз, оцінка загроз, розгляд альтернатив і вибір рішення керування

загрозами, оцінка та огляд ходу проведення програм дотримання економічної безпеки, та є складовою формування продовольчої безпеки на регіональному та макрорівнях;

- механізм стратегічного управління обсягами та якістю продукції в менеджменті підприємств галузі тваринництва, який, на відміну від існуючих, об'єднує структуру менеджменту підприємства тваринництва та систему інструментів, яка включає маркетингову стратегію, ресурсне, логістичне і кадрове забезпечення з урахуванням принципів дотримання безпечності продукції підприємства тваринництва: відповідності якості, доступності процедур перевірки якості та консультаційного супроводу, інформативності, соціальної відповідальності, моніторингу і контролю, мотивації;

- методичне забезпечення розширеного відтворення підприємств галузі тваринництва як фундаменту досягнення продовольчої безпеки, яке, на відміну від існуючих, ґрунтується на реалізації трикомпонентної програми, яка включає коригування цінової політики на основі реалізації організаційно-економічного механізму вертикальної інтеграції в ланцюгу «виробництво – заготівля – переробка – торгівля», що реалізує мету симетричної трансмісії цін та підвищення інвестиційної привабливості галузі; скорочення собівартості продукції за рахунок імплементації інноваційних технологій підвищення продуктивності худоби, поліпшення якості кормів і продукції; забезпечення доступу до фінансових ресурсів задля подолання домінування морально застарілих технічних засобів виробництва;

- методичне забезпечення оцінювання впливу чинників зовнішнього середовища на створення та впровадження інновацій у діяльність підприємств тваринництва, яке відрізняється побудовою їх профілю за параметрами «вагомості впливу», «сили впливу» та «динаміки» по відношенню до таких основних їх груп: інституційні, інвестиційні, інфраструктурні, наукові та кадрові, що дозволяє визначати особливості їх стимулюючого та стримуючого впливу та коригувати стратегію інноваційного розвитку підприємств;

- модель обґрунтування сфер впровадження інновацій в діяльність підприємств тваринництва, яка передбачає групування підприємств за питомими витратами виробничої собівартості виробленої продукції та розрахунок дискримінантних функцій розподілу підприємство в залежності від впливу множини обраних незалежних чинників: матеріальні витрати на корми, матеріальні витрати на ПММ, інші прямі матеріальні витрати, витрати на оплату праці та соціальні заходи, амортизаційні відрахування, витрати на оплату послуг сторонніх організацій, решта інших прямих та загальновиробничих витрат;

- інструментарій активізації виробництва екологічно-чистої та безпечної продукції підприємств тваринництва у складі організаційно-економічного механізму, який, на відміну від попередніх, об'єднує економічні стимули та санкції та організаційно-правові важелі як інструменти, обґрунтовані на основі аналізу найкращого світового досвіду, активізація яких сприятиме підвищенню рівня гармонізації рослинництва і тваринництва шляхом збільшення частки останнього в обсязі виробництва аграрних підприємств;

дістали подальшого розвитку:

- розуміння поняття продовольчої безпеки як стану економічної системи (в цілому та в регіональному розрізі), за якого забезпечені можливості стабільної ринкової пропозиції товарів продовольчої групи, та стабільного задоволення потреб всіх верств населення в якісних продуктах харчування в кількості, достатній для підтримки його здоров'я та активної життєдіяльності;

- методичний підхід до активізації інноваційно-технологічних чинників конкурентоспроможності підприємств тваринництва, який, на відміну від існуючих, базується на необхідності вдосконалення структури інституційного середовища шляхом впровадження інституційних змін у розрізі забезпечення належного фінансування структур, які генерують інновації; мінімізації опортуністичної поведінки суб'єктів господарювання на стадії комерціалізації інновацій та надання фінансової підтримки інноваторам у виробництві продукції, що є стратегічно важливою для продовольчої безпеки, але знаходиться у кризовому стані; створення дорадчих та консалтингових структур, обслуговуючих кооперативів з метою забезпечення ефективної діяльності виробників у сегменті малого та середнього агробізнесу;

- детермінація ключових тенденцій динаміки зовнішнього середовища підприємств тваринництва, що, на відміну від існуючих, передбачає виокремлення загальносвітових (глобальні), міжнародних, національних, регіональних, галузевих та мікроекономічних, що дозволяє визначати вузькі місця та встановлювати резерви підвищення ефективності інноваційної діяльності підприємств тваринництва для забезпечення бажаного рівня продовольчої безпеки;

- організаційне забезпечення маркетингової політики розподілу підприємств галузі тваринництва, яке відрізняється включенням таких блоків: аналітико-прогностичний, логістичний; дистрибуційний; збутовий, функціонування яких має враховувати провідні тенденції розвитку системи розподілу продукції аграрних підприємств: інфраструктурні зміни, технологічні зміни, зміни в формуванні цінової політики, зміни в кількості і якості вільного часу споживачів, зміни в технологіях обслуговування споживачів;

- трактування інноваційної логістики підприємства тваринництва як комплексного управління матеріальними, фінансовими й інформаційними потоками в межах відповідної логістичної системи, яка представлена трьома рівнями логістичної агрегації та заснована на наукових підходах, знаннях, технологіях, які розвиваються, і базується на принципах: оптимізації співвідношення вигоди (ефекти)/витрати, своєчасності, збереження якості продукції, екологічності та циркулярної економіки, управління ризиками із застосуванням підходів НАССР та цифрових технологій, адаптованість до імплементації інновацій.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретичні та методичні положення дисертаційної роботи доведено до рівня методичних рекомендацій щодо впровадження положень концепції інноваційного розвитку підприємств тваринництва в системі управління продовольчою безпекою. Науково-практичні положення дисертаційної роботи

були використані при розробці заходів зі впровадження концепції інноваційного розвитку підприємств тваринництва в системі управління продовольчою безпекою. На ТОВ «Крупи України» апробовано інструментарій маркетингового аналізу (довідка про впровадження № 25 від 08.04.2021 р.). На ТОВ «УРСК» використано підхід до комплексної оцінки соціальної відповідальності суб'єктів органічного аграрного виробництва (довідка про впровадження № 254 від 24.02.2021 р.). В діяльності Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України використовуються розробки щодо логістичного забезпечення діяльності сучасного підприємства тваринництва (довідка про впровадження № 245 від 04.02.2021 р.). Рекомендації щодо впровадження системи сучасного менеджменту аграрного підприємства та методичного підходу до активізації інноваційно-технологічних чинників конкурентоспроможності підприємств тваринництва прийняті до впровадження та використовуються Департаментом агропромислового розвитку Харківської обласної державної адміністрації (довідка № 04-10-05-145 від 11.02.2021 р.). Також теоретичні та методичні положення дисертаційної роботи використовувалися в навчальному процесі Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка (довідка № 02-212 від 18.02.2021 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійною науковою працею та містить отримані автором нові результати в економічній науці, які в сукупності вирішують важливе наукове завдання з розробки концепції інноваційного розвитку підприємств тваринництва в системі управління продовольчою безпекою. Внесок автора в роботи, виконані у співавторстві, наведено у списку опублікованих праць за темою дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертації оприлюднені автором в роботі, наукових публікаціях та матеріалах міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій, а саме: IV науково-практичної конференції Національної академії Національної гвардії України «Актуальні питання організації та управління діяльністю підприємств у сучасних умовах господарювання» (м. Харків, 27 листопада 2014 р.); X Міжнародного форуму молоді «Молодь та сільськогосподарська техніка у XXI сторіччі» (м. Харків, 9-10 квітня 2015 р.); Міжнародної науково-практичної конференції «Глобалізаційні процеси в розвитку національних економік» (м. Тернопіль, 31 березня 2016 р.); VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи» (м. Харків, 7 квітня 2017 р.); Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Економічний потенціал аграрного сектору України: наукові підходи та практика реалізації» (м. Херсон, 6-7 квітня 2017 р.); VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи» (м. Харків, 7 квітня 2017 р.); VII науково-практичної конференції «Актуальні питання організації та управління діяльністю підприємств у сучасних умовах господарювання» (м. Харків, 29 листопада 2017 р.); Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 90-річчю економічної освіти в ХНАУ ім. В.В. Докучаєва (м. Харків, 3-4 жовтня 2019 р.); III Міжнародної наукової конференції «Соціально-економічні наслідки участі

постсоціалістичних країн у процесах європейської інтеграції» (м. Черкаси, 2-4 жовтня 2019 р.); Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 65-річчю кафедри економіки підприємства ім. проф. І.Н. Романенка «Актуальні питання економіки в забезпеченні цілей сталого розвитку: збірник матеріалів» (м. Київ, 4 жовтня 2019 р.); International Conference on Sustainable Innovation and Emerging Trends in Business and Management (ICSIEM'20) (Канада, 14-15 вересня 2020 р.); International Business Conference «Transformation and Sustainable Development of Eurasian Emerging Economies for the 21st Century» (м. Міннеаполіс, США, 15-16 грудня 2020 р.), IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Управління розвитком соціально-економічних систем» (м. Харків, 8 жовтня 2020 р.); Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 85-річному ювілею професора В.Й. Шияна «Економічні читання» (м. Харків, 19 лютого 2021 р.); V Всеукраїнської науково-практичної конференції «Публічне управління та адміністрування у процесах економічних реформ» (м. Херсон, 24 березня); III Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання економіки, обліку, фінансів та управління персоналом» (м. Ужгород, 21 квітня 2021 р.); Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих вчених «Ринкові технології та бізнес-аналітика» (м. Харків, 5-6 квітня 2021 р.); Всеукраїнської науково-практичної конференції «Теоретичні та методологічні засади забезпечення сталого агровиробництва та соціально-економічного розвитку сільських територій в умовах інноваційної економіки» (м. Харків, 20 травня 2021 р.).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 61 наукова праця загальним обсягом 48 друк. арк., в тому числі: 1 одноосібна монографія, 8 розділів у монографіях, 27 наукових статей у вітчизняних фахових виданнях з економічних наук, та 4 статі у наукових періодичних виданнях, включених до наукометричної бази Scopus, 21 публікація в інших виданнях.

Структура дисертації. Дисертаційна робота складається із вступу, п'яти розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації складає 467 сторінок, в тому числі 360 сторінок основного тексту. Робота містить 48 таблиць, 42 рисунки, 10 додатків та список використаних джерел із 439 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі «Теоретичні засади формування продовольчої безпеки в умовах інноваційного розвитку підприємств галузі тваринництва» уточнено трактування ключових категорій дослідження, розкрито процес генезису системи управління продовольчою безпекою та представлено підходи до її типології; уточнено зміст системи менеджменту інноваційного розвитку підприємств галузі тваринництва з урахуванням складових продовольчої безпеки; досліджено концептуальні засади економічної безпеки підприємств галузі тваринництва в системі продовольчої безпеки.

В ході досліджень визначено основні напрямки вирішення продовольчої проблеми, найбільш перспективним з яких визнано забезпечення економічного зростання в сфері агропромислового виробництва, що досягається шляхом

інтегрування підходів і методів екстенсивного характеру (нарощування обсягу основного, оборотного капіталу та фондів обігу) та інтенсивного типу розширеного відтворення на основі підвищення продуктивності використання ресурсів в аграрних підприємствах з дотриманням соціальної та екологічної відповідальності як інституційних складників забезпечення якості продукції та збереження екосистем. За необхідну умову сталого розвитку сільського господарства та забезпечення продовольчої безпеки в Україні в сучасних умовах зазначено формування механізмів імплементації в агропромислове виробництво інноваційної моделі розвитку з метою реалізації потенціалу аграрного виробництва та забезпечення його конкурентоспроможності шляхом генерування та комерціалізації інновацій в зазначеному секторі економіки.

На основі узагальнення наявного досвіду та аналізу літературних джерел, досліджено генезис формування поняття «продовольча безпека», що дозволило сформулювати його авторське визначення. На наш погляд, *продовольча безпека* представляє собою стан економічної системи (в цілому та в регіональному розрізі), за якого забезпечені можливості стабільної ринкової пропозиції товарів продовольчої групи, та стабільного задоволення потреб всіх верств населення в якісних продуктах харчування в кількості, достатній для підтримки його здоров'я та активної життєдіяльності.

Враховуючи багатоаспектність завдань, що пов'язані з проблемою продовольства, а також складність та альтернативність напрямків їх вирішення, зроблено висновок про те, що продовольча безпека країни забезпечується сукупністю економічних та соціальних умов, пов'язаних з розвитком підприємств сільського господарства.

Виконано ідентифікацію місця та ролі товаровиробника як базової ієрархічної одиниці в системі управління продовольчою безпекою на рівні підприємств, місцевому та національному рівнях (рис. 1).

Рис. 1. Ідентифікація місця сільськогосподарських товаровиробників в системі управління продовольчою безпекою

Саме сільськогосподарські підприємства забезпечують поєднання та використання необхідних ресурсів для виробництва агропродовольчої продукції,

виступаючи суб'єктом її пропозиції та розподілу на ринку на засадах соціальної відповідальності, і таким чином закладають основу продовольчої безпеки. Та всі рівні управління продовольчою безпекою взаємопов'язані і взаємозалежні. Тому вирішення продовольчої проблеми потребує узгодження дій суб'єктів всіх рівнів. Інноваційний розвиток підприємства розглядається як кількісні та якісні зміни ресурсного потенціалу та факторів виробництва, технологій, форм організації бізнес-процесів та результатів виробництва на рівні підприємства внаслідок запровадження нововведень. Доводиться, що інноваційний розвиток підприємств галузі тваринництва формує низку можливостей для вирішення проблем продовольчої безпеки та одночасно породжує і сукупність загроз, насамперед, для екосистем.

У сучасних умовах в Україні не за всіма складовими продовольчої безпеки та її рівнями управління створено механізмів їх надійного забезпечення та досягнуто необхідного рівня. Падіння сільськогосподарського виробництва, що відбулося в 90-і роки ХХ сторіччя, набуло обвального характеру: скорочення обсягів сільськогосподарської продукції становило 51,4% (а продукції сільськогосподарських підприємств – 68,9%), продукції рослинництва – 47,4%, продукції тваринництва – 57,6%. Слід зазначити, що після трансформаційної кризи відбулись зрушення в агропромисловому виробництві України, які дозволили реалізувати такі основні завдання його розвитку, як забезпечення продовольчими товарами внутрішнього ринку країни, і за більшістю видів продуктів харчування досягти значення індикатора достатності споживання більше 90% (рис. 2),

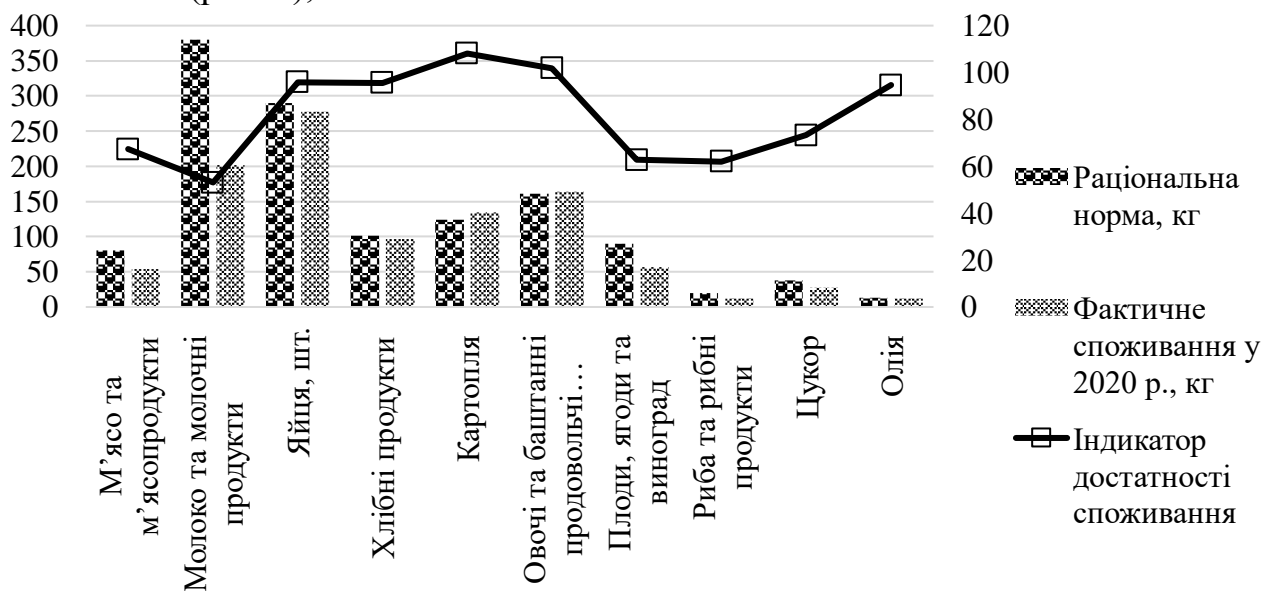

Рис. 2. Індикатори споживання основних продуктів харчування населенням України в 2020 році

рівня самозабезпеченості за фактичним споживанням по зерну – 323,3%, м'ясу та м'ясним продуктам – 110,1%, молоку та молочним продуктам – 99,1%, яйцям – 125%, картоплі – 100,1%, овочам та баштанним – 104,6%, плодам, ягодам, винограду – 75,9%, нарощування експортного потенціалу. Та в процесі інтеграції України у світовий економічний простір перед країною та

сільськогосподарськими підприємствами постали нові вимоги, зумовлені необхідністю врахування сучасних тенденцій розвитку глобальної економіки.

За показниками Глобального індексу продовольчої безпеки, Україна в сучасних умовах із 113 країн зайняла 54-е місце, втративши у порівнянні з 2012 р. 10 позицій. Проведено аналіз чотирьох основних груп показників продовольчої безпеки для України – економічна доступність, фізична доступність, якість та безпечність, природні ресурси та стійкість. Найкращі бали Україна отримала в категорії «якість та безпечність» – 75,3, найнижчі за природні ресурси та стійкість – 50,3. Це свідчить про необхідність переміщення центру уваги з проблем виробничого характеру на екологічні складові та усунення політичних і соціальних бар'єрів у доступі до продовольства всіх верств населення, волатильності сільськогосподарського виробництва та цін на агропродовольчу продукцію.

Обґрунтовано, що система менеджменту підприємств галузі тваринництва має бути узгодженою з механізмами управління продовольчою безпекою мезо- та макрорівня, спроможною відповідати на інституційні та технологічні виклики. У фокусі менеджменту інноваційним розвитком сільськогосподарських підприємств мають знаходитися джерела, форми та заходи запровадження інноваційних технологій виробництва сільськогосподарської продукції, які при використанні високопродуктивних сортів і гібридів сільськогосподарських культур та продуктивних порід сільськогосподарських тварин в поєднанні із сучасними системами обробітку ґрунту та утримання поголів'я, інтегрованими системами захисту рослин, відгодівлі тварин, допомагають реалізувати управління обсягами виробництва продукції, підвищувати факторну продуктивність та збільшувати результати виробництва, знижувати волатильність його результатів, забезпечувати стабільність та якість продовольчого забезпечення, а також мінімізацію негативного впливу на довкілля.

Серед сільськогосподарських підприємств поширюється практика використання альтернативних інтенсивних моделей сільськогосподарського виробництва, що дозволяють отримувати високі результати виробництва при зменшенні шкоди довкіллю на основі врахування природних процесів та технології циркулярної економіки (circular economy).

Ідентифіковано характеристики системи управління економічною безпекою (менеджменту економічної безпеки) підприємств тваринництва як складової механізму його сталого розвитку та формування продовольчої безпеки на національному рівні. На основі досліджень систем управління та аналізу стану, тенденцій, загроз розвитку аграрного сектору країни, запропоновано концепцію управління економічною безпекою підприємства тваринництва. Обґрунтована в дисертації концепція управління економічною безпекою підприємств тваринництва базується на засадах моніторингу економічно безпечних і небезпечних станів, активізації механізмів імплементації інструментарію побудови дворівневої системи управління, яка включає підсистеми ідентифікації загроз та реалізації стратегій елімінування загроз (рис.3).

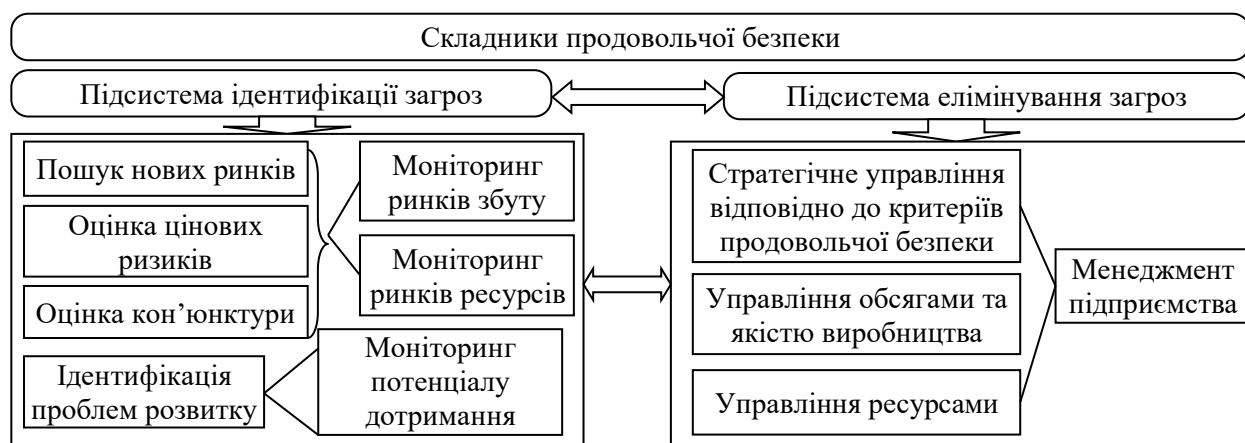

Рис. 3. Структура системи управління економічною безпекою аграрних підприємств в контексті продовольчої безпеки

Для керування загрозами економічній безпеці підприємств тваринництва запропоновані такі кроки: уточнення мети та завдань господарської діяльності підприємства; ідентифікація загроз; оцінка загроз та пов'язаних з ними можливих втрат; вибір способу зменшення або нівелювання загроз; у разі неможливості зниження загрози до прийняттого рівня наслідків - розроблення альтернативних завдань; моделювання впливу заходів на зниження загроз; розроблення плану заходів щодо зменшення або нівелювання загроз; організація антикризових заходів; коригування та оновлення плану по зменшенню загроз.

Обґрунтовано механізми управління продовольчою безпекою на різних рівнях шляхом синергетичного поєднання їх організаційно-економічного, фінансово-економічного, інноваційно-інвестиційного, інституційного, мотиваційного складників.

У другому розділі «**Методологічні і методичні основи дослідження інноваційного розвитку підприємств галузі тваринництва в контексті дотримання продовольчої безпеки**» обґрунтовано методичний підхід до ідентифікації та оцінки чинників зовнішнього середовища інноваційного розвитку підприємств галузі тваринництва в контексті гарантування продовольчої безпеки; розглянуто механізми реалізації принципів безпечності продукції в умовах інноваційного розвитку підприємств галузі тваринництва; розвинути підходи до комплексної оцінки соціальної відповідальності суб'єктів аграрного виробництва в системі управління продовольчою безпекою.

Інноваційний процес є одним із найскладніших в сучасній економічній системі, адже вимагає залучення чисельних сторін: від наукових установ, які генерують нові знання, до патентних відомств, які здійснюють облік та управління готовими типами об'єктів інтелектуальної власності. Ефективність імплементації інновацій на рівні підприємства залежить як від особливостей їх внутрішнього середовища, та і від груп чинників зовнішнього середовища.

Першою групою чинників зовнішнього середовища варто визнати інституційні, які генеруються інституційним середовищем, що охоплює формальні та неформальні правила, національні та міжнародні інституції (організації), механізми примусу та контролю дотримання правил. На національному рівні інституційна структура охоплює насамперед органи державної влади, представлені виконавчою, законодавчою і судовою, а основою

їх впливу виступають нормативно-правова база та відповідні важелі: адміністративні фінансово-кредитні та монетарні, податкові, бюджетні, соціально-психологічні.

Іншу групу чинників представляють інвестиційні, які охоплюють як ряд відповідних інституцій – фінансово-кредитні установи, банки, венчурні організації, інвестиційні фонди, так і обсяги й форми інвестування.

Наступна група чинників об'єднує інфраструктурні, до яких віднесено функціонування специфічних організацій, які займаються трансфером інновацій та виступають фактично посередниками між тими, хто генерує новачі, та їх споживачами на ринку: стартапи, технопарки, технополіси, бізнес-інкубатори, центри сертифікації, стандартизації та акредитації, конференції, виставки

Наступна група – наукові чинники, яка відображає характер та результати функціонування науково-дослідних установ, їх кількість та динаміку, кількість об'єктів інтелектуальної власності (заявок і винаходів) за відповідними науками: технічними, ветеринарними, сільськогосподарськими. Також до цієї групи чинників маємо віднести обсяги фінансування фундаментальних і прикладних досліджень і експериментальних розробок.

Остання група чинників представлена кадровими, що включає діяльність всього персоналу, залученого до процесу генерації, дифузії та імплементації інновацій у діяльність підприємств тваринництва.

Запропоновано традиційну сукупність принципів дотримання безпечності продукції підприємств тваринництва доповнити в умовах інноваційного розвитку принципами відповідності якості, доступності процедур перевірки якості та консультативного супроводу, інформативності, соціальної відповідальності, моніторингу і контролю, мотивації. Реалізація вказаного підходу передбачає розробку стратегій розвитку товаровиробників із запровадженням відповідного організаційно-економічного механізму управління підприємством (рис. 4).

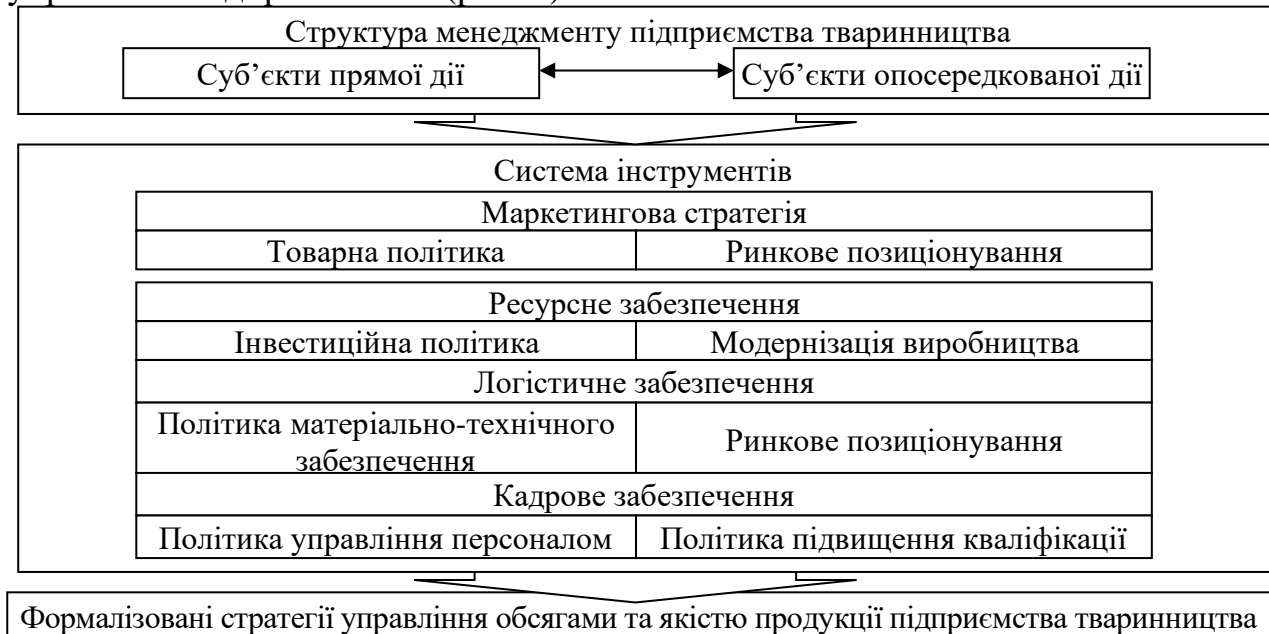

Рис. 4. Механізм стратегічного управління обсягами та якістю продукції в менеджменті підприємств тваринництва

Сучасна парадигма сталого розвитку зумовлює необхідність розробки моделі функціонування підприємств тваринництва на засадах гармонізації інтересів всіх груп стейкхолдерів (на основі поєднання економічних та соціальних параметрів діяльності), акцентів на безпечність і якість продукції, збереження навколишнього середовища. В зазначених рамкових межах на перший план виходить соціальна відповідальність суб'єктів аграрного бізнесу за дотримання безпечності та якості аграрної продукції, збереження довкілля.

У третьому розділі «Аналіз тенденцій інноваційного розвитку підприємств галузі тваринництва» проаналізовано та визначено тенденції розвитку виробництва продукції підприємств галузі тваринництва та забезпечення продовольчої безпеки; проведено оцінку профілю дії чинників зовнішнього середовища інноваційного розвитку підприємств тваринництва; обґрунтовано напрями та сфери впровадження інновацій підприємствами тваринництва.

Динаміка розвитку підприємств галузі тваринництва в Україні свідчить, що в галузі сформувалась ситуація, яка містить загрози продовольчій безпеці. За період із 1990 по 2020 роки у господарствах всіх категорій поголів'я великої рогатої худоби скоротилося у 8,8 разів (в тому числі корів в 5,1 рази), свиней – у 3,4, овець та кіз – у 7,9 рази, птиці – у 1,3 рази. Питома вага тваринництва у валовій продукції сільського господарства скоротилась з 54,4% у 1990 р. до 22,7% у 2020 р. Найбільш істотно за період 1990-2020 років скоротилися обсяги виробництва вовни, молока, виробництва м'яса у забійній вазі (табл.1).

Таблиця 1

**Виробництво основних видів продукції тваринництва, % до 1990 р.
(господарства всіх категорій)**

Роки (періоди)	Вид продукції							
	М'ясо (у забійній масі)		Молоко		Яйця		Вовна	
	тис. т	% до 1990	тис. т	% до 1990	млн шт.	% до 1990	тис. т	% до 1990
1990	4357,8	100	24508,3	100	16286,7	100	29804,0	100
В середньому за:	-	-	-	-	-	-	-	-
1991-1995	3043,1	69,8	19062,1	77,8	12007,0	73,7	20806,8	69,8
1996-2000	1810,4	41,5	13872,3	56,6	8571,1	52,6	5542,6	18,6
2001-2005	1617,3	37,1	13734,4	56,0	11491,1	70,6	3281,6	11,0
2006-2010	1723,2	39,5	12033,7	49,1	15242,7	93,6	3756,8	12,6
2011-2015	2285,0	52,4	11140,0	45,5	18757,1	115,2	3198,6	10,7
2016-2020	2393,3	54,9	9930,6	40,5	15916,6	97,7	1850,8	6,2
2020	2477,5	56,9	9263,6	37,8	16167,2	99,3	1573,0	5,3

Ефективність тваринництва в контексті продовольчої безпеки виражається в реалізації його призначення – стабільно забезпечувати населення країни якісними продуктами харчування у відповідності з рекомендованим рівнем їх споживання. За деякими видами тваринницької продукції, зокрема за обсягами виробництва молока та м'яса на одну особу, спостерігається значне зниження виробництва та споживання продукції.

Зазначені вище процеси зумовлені сталою тенденцією збитковості виробництва продукції тваринництва (табл. 2). Рентабельність виробництва більшості видів продукції тваринництва є стабільно від'ємною, і навіть отриманий підприємствами тваринництва в окремі роки прибуток не може забезпечити виконання завдань зростання обсягу виробництва з метою всебічного задоволення виробничих і споживчих потреб, зниження витрат виробництва, реалізації продукції за доступними для всіх верств населення цінами, а також підвищення якості продукції, зменшення негативного впливу виробничих процесів на довкілля.

У цілому означені тенденції викликані такими чинниками: випереджене зростання цін на ресурси, переважання ресурсномістких технологій, асиметричність цінової трансмісії у ланцюгу постачання продукції тваринництва; стан інфраструктури в галузі; недостатня розвиненість процесів вертикальної інтеграції, що призводить до непропорційного розподілу доходів між його учасниками; тип конкурентної структури галузі тваринництва, недостатня розвиненість гнучких механізмів кредитування товаровиробників, нестача фінансових ресурсів (власних та залучених) на оновлення основних засобів виробництва; зниження інвестиційної привабливості галузі; домінування морально застарілих технологічних і технічних засобів виробництва, що зумовлюють його високу енергоємність і собівартість продукції.

Таблиця 2

Рівень рентабельності виробництва продукції тваринництва в сільськогосподарських підприємствах України за 1990-2020 рр.

Роки	м'ясо ВРХ	м'ясо свиней	м'ясо овець та кіз	м'ясо птиці	молоко	яйця
1990	20,6	20,7	2,3	17,0	32,2	27,3
1995	-19,8	-16,7	-31,9	-18,4	-23,2	36,5
2000	-42,3	-44,3	-46,4	-33,2	-6,0	10,6
2005	-25,0	14,9	-32,1	24,9	12,2	23,5
2009	-32,9	12,1	-31,8	-22,5	1,4	13,1
2010	-35,9	-7,8	-29,5	-4,4	17,9	18,6
2015	-17,9	12,7	-29,6	-6,1	12,6	60,9
2016	-24,8	-4,5	-35,2	5,0	18,2	0,5
2017	3,4	3,5	-39,6	7,0	26,9	-9,0
2018	-17,7	6,9	-16,6	5,7	16,1	5,4
2019	-27,1	4,7	-39,7	-3,7	20,6	-23,5
2020	-24,2	2,6	-39,4	-0,2	20,4	-19,2

Отже, в Україні за весь період її незалежності спостерігається стале скорочення всіх видів тварин, крім поголів'я свійської птиці, за рахунок якої забезпечується приріст виробництва м'яса з 2006 р. Це свідчить про відсталість більшості підгалузей тваринництва від загальносвітових трендів, крім птахівництва, яке, на відміну від інших підгалузей, відповідає світовим параметрам ефективного інноваційного розвитку. З іншого боку, спостерігається збільшення вартості реалізованої продукції тваринництва з 2010 р. по 2020 р. на 141,9% (72,5 млрд грн проти 30 млрд грн), де, очевидно, лівова частка припадає на інфляційну компоненту. Це підтверджується динамікою цін. Так, наприклад,

ціни на сільськогосподарські тварини у живій масі збільшилася за цей же період у 33 рази, на молоко – в 46 разів, яйця – в 11 разів.

Варто зауважити, що зростає виробництво лише окремих видів продукції, яким властивий короткий цикл обігу коштів, що сприяє вкладенню інвестицій та впровадженню інновацій. Одночасно зростає імпорт сировини та спостерігається погіршення якості продукції за рахунок використання добавок та напівфабрикатів, що знижує рівень продовольчої безпеки. Зовнішньоекономічна торгівля продукцією тваринництва у 2020 р. характеризується негативним сальдо за живими тваринами (-29,4 млн грн) та продуктами іншого тваринного походження (7,3 млн грн) та позитивним сальдо за м'ясом та їстівними субпродуктами (487 млн грн), молоком, молочними продуктами, яйцями та медом (118 млн грн). Це відображає в цілому позитивні тенденції функціонування галузі переробки продукції харчування та доводить вищий рівень інноваційного розвитку її підприємств у порівнянні із підприємствами галузями тваринництва.

Аналіз географічної структури розміщення підприємств-виробників тваринництва дозволив виявити значні дисбаланси між окремими областями за параметрами виробництва та споживання основних продуктів тваринництва.

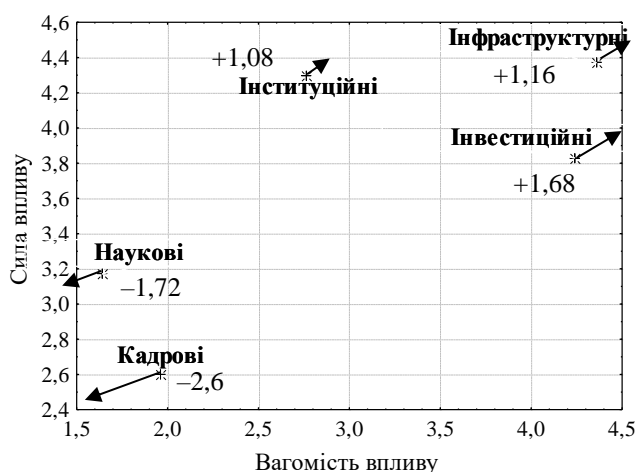
Проведено аналіз функціонування підприємств тваринництва за такими характеристиками: ресурсна база, інвестиційна активність, інноваційна активність, рівень соціальної та екологічної відповідальності підприємств та взаємодії зі стейкхолдерами тощо. Зокрема, за вартістю основних засобів спостерігається стале зростання як за первісною, так і за залишковою вартістю (з 2010 року у 1,59 рази та 2,65 відповідно); за кількістю сільськогосподарської техніки, на жаль, спостерігається скорочення кількості за основними видами, крім машин і механізмів для приготування кормів; інвестиційні тенденції у тваринництві відповідають загальнонаціональним трендам, що забезпечує сталу частку в загальному обсязі інвестицій в економіку (близько 1,6% за ряд останніх років, що у 2021 році становило 8,26 млрд грн).

Інноваційний розвиток підприємств галузі тваринництва знаходиться під суттєвим впливом чинників зовнішнього середовища. Проведено оцінювання впливу зазначених чинників зовнішнього середовища на створення та впровадження інновацій у діяльність підприємств тваринництва, яке відрізняється побудовою їх профілю за параметрами «вагомості впливу», «сили впливу» та «динаміки». Профіль впливу визначених чинників зовнішнього середовища за параметрами надано на рис. 5.

Впровадження інновацій в діяльність підприємств тваринництва здійснюється за різними їх типами, серед яких варто виокремити такі: селекційно-генетичні, технологічні, організаційно-управлінські, економіко-соціальні та екологічні. Їх впровадження в діяльність тваринницьких підприємств відображається на різних статтях витрат виробничої собівартості продукції.

Цей висновок було використано для обґрунтування класифікації досліджуваних підприємств тваринництва на групи з високим, середнім і низьким їх рівнем шляхом оцінювання питомих витрат на 1 ц готової продукції. Для визначення пріоритетних сфер впровадження інновацій у роботі запропоновано та використані методики дискримінантного аналізу (табл. 3).

Отримані результати (рис. 6) свідчать про наявність високого рівня дискримінації між групами підприємств, які займаються свинарством і бджільництвом, та меншою дискримінацією за виробництвом молока і вирощуванням ВРХ.

← загальна динаміка зміни чинників;
Рис. 5. Профіль впливу чинників зовнішнього середовища

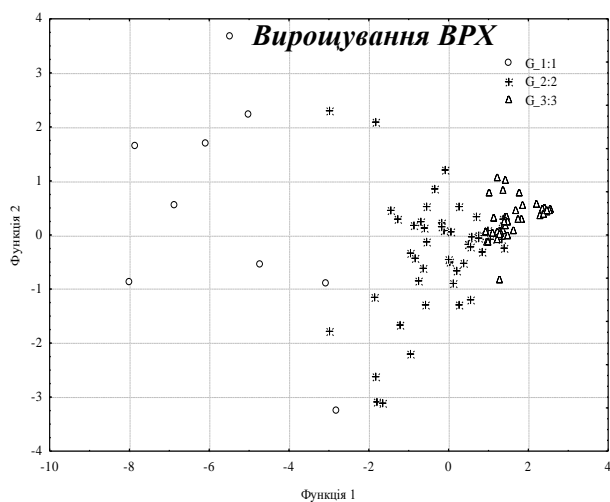
Таблиця 3

Результати дискримінантного аналізу сфер впровадження інновацій у діяльність підприємств тваринництва

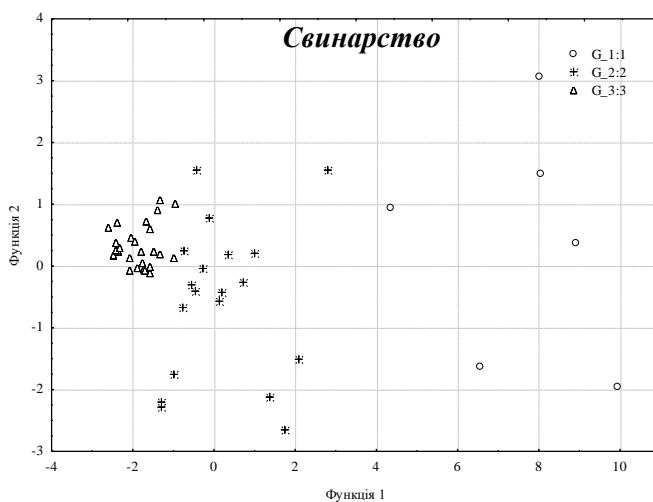
Показники	Матеріальні витрати на корми	Матеріальні витрати на ПММ	Інші прямі матеріальні витрати	Витрати на оплату праці та соціальні заходи	Амортизаційні відрахування	Витрати на оплату послуг сторонніх організацій	Решта інших прямих та загальнозаводських витрат
Умовне позначення	M_{BK}	$M_{ПММ}$	$M_{ПІ}$	$B_{ОП}$	AB	$B_{СО}$	$B_{ЗВ}$
Вирощування ВРХ (коефіцієнт Лямбди Уїлкса = 0,176)							
Лямбда Уїлкса	0,3229	0,2345	0,2255	0,1938	0,1944	<u>0,1842</u>	<u>0,9598</u>
Часткова Лямбда	0,5477	0,7543	0,7844	0,9126	0,9096	<u>0,1818</u>	<u>0,973</u>
Стандартизовані коеф. дискримінантної функції	-0,827	-0,605	-0,506	-0,176	-0,462	<u>-0,226</u>	<u>0,269</u>
Свинарство (коефіцієнт Лямбди Уїлкса = 0,0838)							
Лямбда Уїлкса	0,1	0,1316	0,1092	0,1858	<u>0,0880</u>	0,1129	<u>0,0957</u>
Часткова Лямбда	0,8384	0,6366	0,7673	0,4511	<u>0,9521</u>	0,7424	<u>0,8758</u>
Стандартизовані коеф. дискримінантної функції	0,2988	0,8865	0,5444	1,061	<u>0,1684</u>	0,5903	<u>0,4707</u>
Бджільництво (коефіцієнт Лямбди Уїлкса = 0,0503)							
Лямбда Уїлкса	0,1988	<u>0,0535</u>	<u>0,0505</u>	0,5980	<u>0,0512</u>	<u>0,0528</u>	0,1772
Часткова Лямбда	0,2533	<u>0,941</u>	<u>0,997</u>	0,0842	<u>0,9823</u>	<u>0,953</u>	0,284
Стандартизовані коеф. дискримінантної функції	-1,651	<u>-0,186</u>	<u>-0,059</u>	-2,153	<u>0,167</u>	<u>-0,329</u>	-1,529
Молочне скотарство (коефіцієнт Лямбди Уїлкса = 0,3206334)							
Лямбда Уїлкса	0,5021	<u>0,3403</u>	0,4439	0,5603	0,3471	0,3540	<u>0,3321</u>
Часткова Лямбда	0,6385	<u>0,9421</u>	0,7223	0,5723	0,9238	0,9058	<u>0,9656</u>
Стандартизовані коеф. дискримінантної функції	0,9647	<u>0,2809</u>	0,7403	0,9184	-0,414	0,4273	<u>0,2461</u>

Примітка: П_В – високий рівень питомих витрат; П_С – середній рівень питомих витрат; П_Н – низький рівень питомих витрат. {0,9598} – показники, які є незначущими за результатами t-критерію

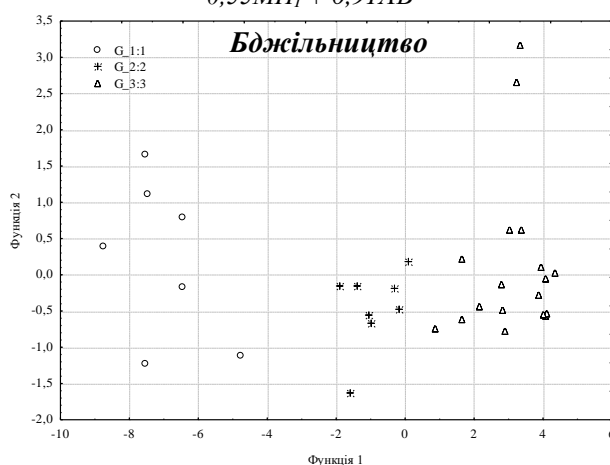
Отримані коефіцієнти лямбди Уілкса для окремого параметра моделі дозволяє визначати пріоритетні сфери впровадження інновацій для кожної підгалузі тваринництва.

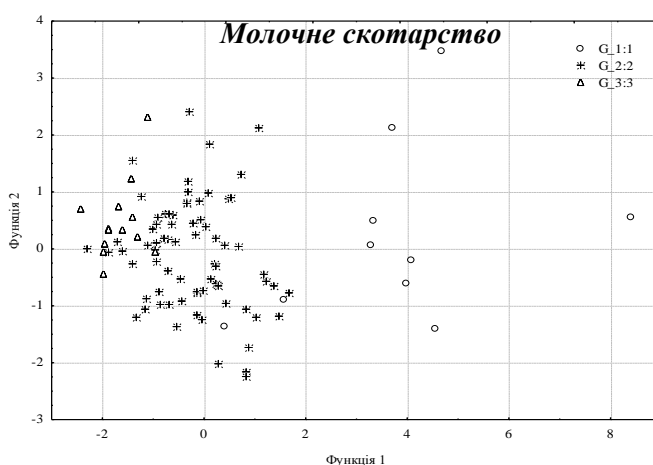
$$\begin{aligned}
 ПВ_B &= -35,25 + 3,151MB_K + 7,858MB_{ПММ} + 6,07B_{ОП} + 2,799МП_I + 11,37AB \\
 СВ_B &= -4,95 + 1,139MB_K + 1,956MB_{ПММ} + 2,44B_{ОП} + 2,28МП_I + 2,68AB \\
 НВ_B &= -1,41 + 0,342MB_K + 0,976MB_{ПММ} + 0,903B_{ОП} + 0,55МП_I + 0,91AB
 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
 ПВ_B &= -57,32 + 1,826MB_K + 33,770MB_{ПММ} + 7,336B_{ОП} + 39,478B_{СО} + 11МП_I \\
 СВ_B &= -6,45 + 1,232MB_K + 10,56MB_{ПММ} + 1,73B_{ОП} + 6,65B_{СО} + 0,94МП_I \\
 НВ_B &= -1,31 + 0,439MB_K + 3,08MB_{ПММ} + 0,52B_{ОП} + 2,69B_{СО} + 0,54МП_I
 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
 ПВ_B &= -76,0199 + 1,4249MB_K + 0,9545B_{ОП} + 1,0691B_{ІЗВ} \\
 СВ_B &= -20,2443 + 0,7332MB_K + 0,4756B_{ОП} + 0,5215B_{ІЗВ} \\
 НВ_B &= -3,09514 + 0,24642MB_K + 0,16141B_{ОП} + 0,17748B_{ІЗВ}
 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
 ПВ_B &= -38,842 + 60,787MB_K + 112,142МП_I + 103,34B_{ОП} + 144,41B_{СО} - 101,72AB \\
 СВ_B &= -10,9940 + 35,4134MB_K + 59,7773МП_I + 51,2730B_{ОП} + 83,2507B_{СО} - 63,5993AB \\
 НВ_B &= -6,9309 + 22,7937MB_K + 40,1660МП_I + 37,1511B_{ОП} + 64,5330B_{СО} - 41,7533AB
 \end{aligned}$$

Рис. 6. Розподіл підприємств за результатами дискримінантного аналізу

Проведені дослідження дали підстави для узагальнення таких сучасних характеристик інноваційного розвитку підприємств галузі тваринництва:

- відносно високий рівень інноваційної активності підприємств (30% у тваринництві), приділення уваги менеджментом більшості підприємств активному пошуку можливостей запровадження інновацій;

- окремі зрушення у структурі, технологіях та результатах виробництва, зокрема, оновлення порід тварин та порід і кросів птиці, оновлення способів утримання та годівлі тварин і таким чином зростання продуктивності тварин, зокрема, збільшення середньорічного надою від однієї корови на 66,9%;

- підвищення фондоозброєності праці (за 2010-2020 рр. у 6,9 раза) та її продуктивності (у 2,3 рази у сільськогосподарських підприємствах в цілому, при цьому у тваринництві – у 3,2 раза),

- зменшення частки витрат на енергоресурси (пальне, електроенергію, паливо й енергію);

- поступова концентрація виробництва, збільшення кількості підприємств з ланцюгами виробництв з більшою доданою вартістю;

- низький рівень участі виробників у фінансуванні наукових розробок та досліджень, абсолютне переважання власних коштів підприємств серед джерел фінансування інновацій (90,91%), що не дозволяє підприємствам тваринництва використовувати важелі фінансового левериджу.

- взаємообумовленість ступеня інноваційної активності підприємства та його прибутковості.

У четвертому розділі «Механізми інноваційного розвитку підприємств галузі тваринництва» здійснено аналіз інноваційно-технологічних чинників забезпечення конкурентоспроможності підприємств тваринництва; окреслено складові механізми інноваційного розвитку підприємств галузі тваринництва; обґрунтовано роль та механізми розвитку органічного виробництва в управлінні безпечністю продукції підприємств галузі тваринництва.

Реаліями розвитку сучасного зовнішнього середовища суб'єктів агробізнесу стала глобальна конкуренція, яка формує потужні стимули переходу на інноваційну модель розвитку. Згідно з даними дослідження за 2015-2019 роки, Україна погіршила свої позиції у 6 з 12 основних показників (в 2020 р. зведений рейтинг країн світу по Індексу глобальної конкурентоздатності надано не було). На жаль, Україна зазнала втрат за оцінкою інноваційної складової цього індексу («мінус» 6 пунктів).

Обґрунтовано, що з огляду на інтеграцію України до ЄС в умовах інноваційного розвитку необхідно здійснити такі заходи державного впливу на підвищення конкурентоспроможності продукції вітчизняних підприємств галузі тваринництва: 1) забезпечення економічної доступності цієї продукції для всіх соціальних груп населення; 2) розширення джерел фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств галузі тваринництва за рахунок участі у міжнародних програмах та проектах та отримання грантів; 3) поширення формування «нішової» спеціалізації виробництв, що може забезпечити країну високоякісними сільськогосподарськими продуктами харчування та ефективний експорт; 4) стимулювання сільськогосподарських виробників до диференціації продукції та брендінгу; 5) розвиток органічного землеробства; 6) використання маркетингових стратегій просування збуту агропродовольчої продукції; 7) створення дорадчих та консалтингових структур, обслуговуючих кооперативів з метою забезпечення ефективної діяльності вітчизняних товаровиробників у сегменті малого та середнього агробізнесу.

Основою руху від відтворювального до інноваційного типу розвитку є перехід від індустріально-ринкової до інформаційно-мережної економіки. Одним із ключових інститутів інноваційної економіки є держава, в її функції входить створення середовища, яке спроможне забезпечити належне

фінансування організаційних структур, що генерують інновації, мінімізацію опортуністичної поведінки суб'єктів господарювання на стадії комерціалізації інновацій та надання фінансової підтримки інноваторам у галузях, що є стратегічно важливими для продовольчої безпеки та конкурентоспроможності національної економіки.

Протягом 2010–2020 рр. фінансування інноваційної діяльності в Україні здійснювалося на катастрофічно низькому рівні. Частка витрат на наукові дослідження та розробки зменшилася з 0,75% ВВП у 2010 р. до 0,43% ВВП (0,16% за рахунок бюджетних коштів) у 2019 році. Такий рівень фінансування інноваційної діяльності є не лише нижчим рівня країн ЄС, а й передбаченого законодавством України (не менше 1,7% від ВВП за рахунок коштів бюджету). При цьому фінансування наукових досліджень і розробок у сільському господарстві становило лише 0,2% від загального обсягу їх фінансування в економіці в цілому, що значно менше частки внеску сільського господарства у ВВП країни.

На основі аналізу особливостей функціонування підприємств тваринництва визначено пріоритетні напрями їх інноваційного розвитку (табл. 4.) та авторське бачення його організаційно-економічного механізму в системі дотримання продовольчої безпеки (рис. 7.

Таблиця 4

Пріоритетні напрями інноваційного розвитку галузі тваринництва

Складові	Обґрунтування
Інноваційні підходи до формування стада та якостей продукції	Використання біотехнологій, у тому числі генетичної інженерії, клітинної інженерії, біотехнічної інженерії, для одержання високопродуктивних порід тварин та формування високопродуктивного стада
Інноваційні підходи до годівлі та умов утримання	Збалансований склад кормів та харчування; зберігання корму в універсальних сховищах; автоматизація подачі кормів; постійний моніторинг та лабораторні дослідження стану кормів та продукції; модернізовані приміщення, в яких утримуються тварини.
Вдосконалений процес доїння, зберігання та постачання продукції	Комплексна автоматизація доїння, збереження інформації по кожній тварині (щоденні, щотижневий, щомісячний надой); аналіз якості молока; оперативне втручання в разі нестачі елементів живлення; автоматичне очищення і дотримання санітарно-гігієнічних норм
Інноваційна ветеринарія	Нові методи контролю за дотриманням санітарно-гігієнічних умов, профілактики, діагностики та лікування тварин
Ресурсозбереження та циркулярна економіка	Використання ресурсоощадних технологій, створення замкнутих циклів виробництва із забезпеченням переробки відходів, утилізації відходів за методом агро-індустріального симбіозу, коли відходи одного виробництва стають ресурсами для іншого.
Інноваційний менеджмент та кваліфіковані спеціалісти	Розширення бази даних, методів їх обробки та аналізу для обґрунтованого прийняття управлінських рішень, нові способи моніторингу за станом виробничих та бізнес-процесів та передачі управлінських рішень,
Діджиталізація	Постійний моніторинг за станом тварин, моментальна реєстрація відхилення стану тварини від нормального, своєчасне коригування раціону годівлі, моніторинг якості продукції, підтримка належних умов її збереження, удосконалення процесів обліку, збереження та передачі даних, фінансових розрахунків підприємства

Обґрунтовано високу конкурентоспроможність органічного сільськогосподарського виробництва в Україні та його роль у вирішенні проблем продовольчої безпеки.

Рис. 7. Організаційно-економічний механізм інноваційного розвитку підприємств тваринництва в системі дотримання продовольчої безпеки

Проаналізовано чинники, що визначають розвиток виробництва продукції підприємств галузі тваринництва та питому вагу органічної продукції в його структурі. Стимулювання аграріїв до виробництва екологічно чистої продукції вбачається одним із ключових напрямів впливу держави на розвиток сільськогосподарських підприємств, що зумовило доцільність розробки організаційно-економічного механізму даного процесу (рис. 8).

Рис. 8. Організаційно-економічний механізм стимулювання виробництва екологічно чистої та безпечної продукції підприємств тваринництва

Забезпечення конкурентних переваг в умовах чіткого дотримання екологічних стандартів можна досягти на основі розроблення організаційно-економічного механізму раціонального використання ресурсів в оптимальній виробничій структурі підприємства – виробника органічної продукції тваринництва, яка має передбачати визначення оптимального розміру землекористування господарства, що дозволить сформулювати науково обґрунтовані сівоzmіни сільськогосподарських культур та забезпечити планові обсяги належних кормів.

Проаналізовано світову практику розвитку органічного виробництва. Розкрито значення та оцінено ефективність відповідної сертифікації продукції підприємств галузі тваринництва, проаналізовано процедуру сертифікації та її вплив на мотиваційну складову в управлінні якістю продукції підприємств.

У *п'ятому розділі* **«Маркетинговий та логістичний інструментарій інноваційного розвитку підприємств галузі тваринництва в системі управління продовольчою безпекою»** проведено дослідження сучасного стану маркетингової політики розподілу продукції аграрних підприємств та його відповідності критеріям продовольчої безпеки; запропоновано методичне забезпечення обґрунтування вибору стратегії інноваційного розвитку підприємств тваринництва; розкрито особливості та принципи функціонування інноваційної логістичної системи підприємств тваринництва.

Стан продовольчої безпеки є залежним і від сучасної маркетингової політики розподілу продукції підприємства, яка розглядається як комплекс дій та заходів з укладання договорів, складування, підтримки товарно-матеріальних запасів, транспортування, безпосередньо збуту продукції та післяпродажного обслуговування споживачів з метою максимального задоволення вимог ринку (потреб покупців та споживачів) та ефективного продажу виготовленої продукції (мінімізації витрат на реалізацію). Пріоритетним завданням маркетингової політики розподілу є систематичне прийняття рішень і вчасне внесення змін до них щодо забезпечення наявності продукції у потрібному місці, в потрібний час і в потрібній кількості.

Пріоритетні завдання маркетингової політики розподілу аграрних підприємств згруповано у такі блоки: аналітико-прогностичний, логістичний (створення інтегрованої системи регулювання та контролю за товарним рухом і потоками, що його супроводжують (фінансовими, інформаційними тощо)); дистрибуційний (дослідження, формування, обґрунтування й ефективне функціонування каналів розподілу і товароруку); збутовий (організація діяльності у каналі збуту; узгодження політики продажу товарів кінцевим споживачам з політикою їх виробництва; організація роботи з кінцевими споживачами організація діяльності у каналі збуту; узгодження політики продажу товарів кінцевим споживачам з політикою їх виробництва; організація роботи з кінцевими споживачами). Їх побудова та завдання мають враховувати провідні тенденції розвитку системи розподілу продукції підприємств галузі тваринництва: утвердження концептів маркетингу 3.0-5.0, технологічні та інфраструктурні зміни, зміни в формуванні цінової політики, зміни в кількості і

якості вільного часу споживачів, зміни в технологіях обслуговування споживачів.

Важливим інструментарієм забезпечення продовольчої безпеки є імплементація інноваційних стратегій підприємства тваринництва з урахуванням її концептів, алгоритм обґрунтування яких з урахуванням ключових параметрів, що забезпечують успішність впровадження інновацій в розрізі їх витратності, вигідності, потенційних можливостей та загроз надано на рис 8.

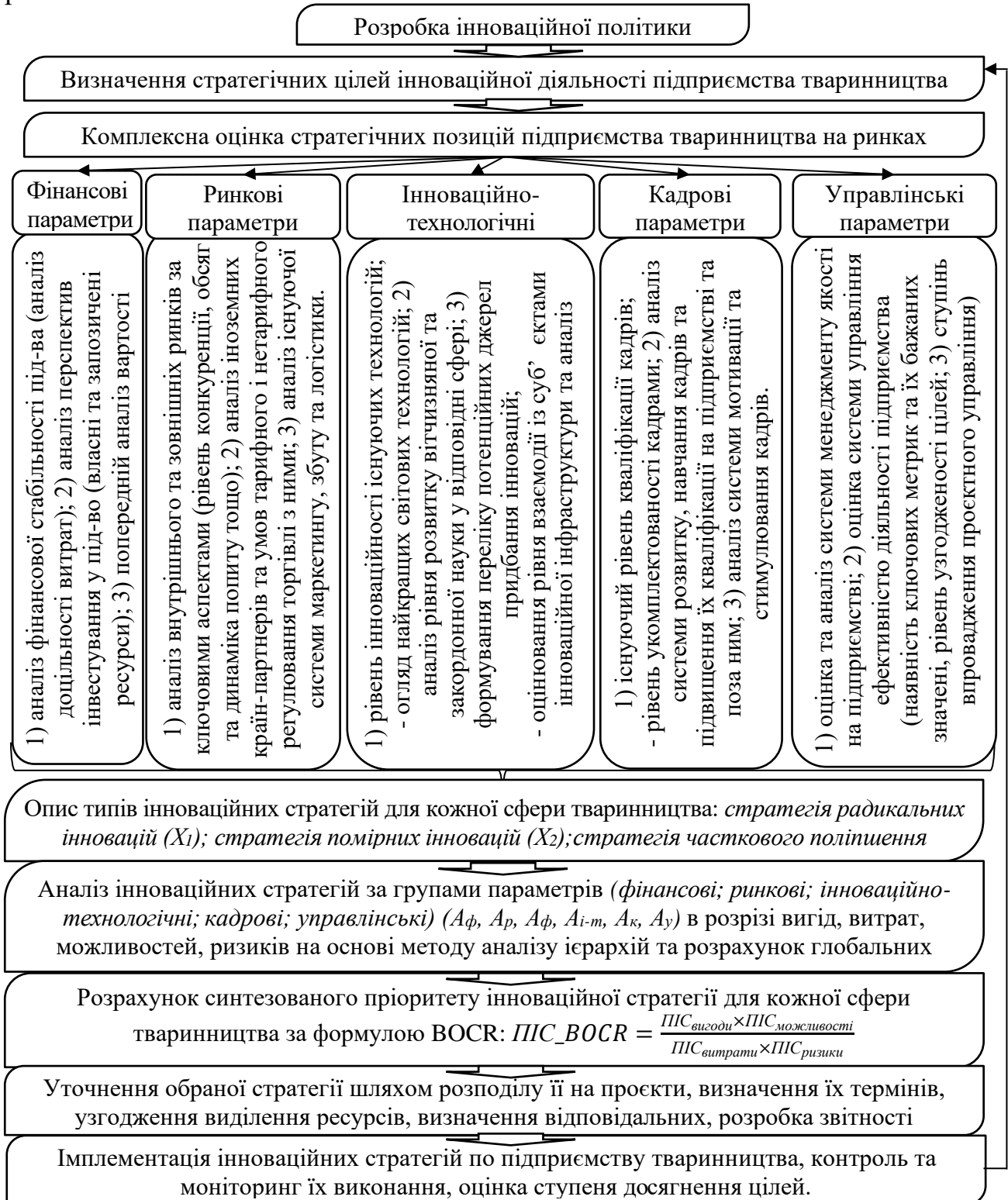

Рис. 9. Алгоритм вибору інноваційних стратегій підприємств тваринництва

Оскільки взаємозв'язок між галузями і підприємствами агропродовольчих ланцюгів в умовах ринкової економіки опосередковується товарним обміном, то системоформуючими елементами агропродовольчої системи виступають матеріальні потоки, а також пов'язані з ними потоки фінансових ресурсів та інформації. Запроваджено трактування інноваційної логістики підприємства тваринництва як комплексного управління матеріальними, фінансовими й інформаційними потоками в межах відповідної логістичної системи, що заснована на наукових підходах, знаннях, технологіях, які розвиваються та яка представлена трьома рівнями логістичної агрегації: підприємства тваринництва та підприємств матеріально-технічного постачання; дистрибуційних, переробних підприємств та підприємства тваринництва; підприємств сфери міжорганізаційної кооперації.

Основними принципами розбудови інноваційної логістичної системи визначені такі: оптимізація співвідношення вигоди (ефекти)/витрати, своєчасність, збереження якості продукції, екологічності та циркулярної економіки, управління ризиками із застосуванням підходів НАССР та цифрових технологій, адаптованості до імплементації інновацій. Зокрема, завдяки підходам НАССР, які спрямовані на запобіганні небезпек на всіх стадіях виробництва харчового продукту, починаючи від сировини та закінчуючи реалізацією готової продукції за рахунок визначення критичних контрольних точок (стадій, процесів) у виробництві та реалізації продукції, забезпечується попередження або усунення небезпечного фактору або зменшення його до допустимого рівня.

Відзначено, що в сучасних умовах визнані перспективи та відбуваються трансформації лінійної моделі економіки «виробництво-споживання-відходи, утилізація» у циркулярну модель економіки, в якій ланцюги створення вартості модернізуються з метою мінімізації відходів, втрат та впливу на навколишнє середовище. Важливими наслідками запровадження циркулярної економіки стає суттєве зменшення залежності зростання виробництва від нарощення використання первинних ресурсів, скорочення викидів та відходів виробництва та споживання. Для галузі тваринництва, яку розглядають як одне із вагомих джерел формування «парникового ефекту» та глобального потепління інноваційні розробки щодо впровадження технологій циркулярної економіки, зокрема переробки та утилізації відходів за методом агро-індустріального симбіозу, мають виключне значення як для екології, скорочення витрат, нарощення потенціалу зростання, сталого розвитку, так і для продовольчої безпеки.

ВИСНОВКИ

У дисертації запропоноване нове розв'язання наукової проблеми розвитку теоретичних, методологічних, методичних положень та практичних рекомендацій щодо інноваційного розвитку підприємств тваринництва в системі управління продовольчою безпекою

1. На основі аналізу існуючих підходів представлено авторське визначення сутності категорії «продовольча безпека» як такого стану

економічної системи (в цілому та в регіональному розрізі), за якого забезпечені можливості стабільної ринкової пропозиції товарів продовольчої групи, та стабільного задоволення потреб всіх верств населення в якісних продуктах харчування в кількості, достатній для підтримки його здоров'я та активної життєдіяльності. Інноваційний розвиток підприємства розглядається як зміни кількісного та якісного характеру факторів виробництва, технологій, форм організації бізнес-процесів та результатів виробництва на рівні підприємства в процесі та внаслідок запровадження нововведень.

2. Систему менеджменту аграрного підприємства в контексті забезпечення продовольчої безпеки представлено як процес інтеграції механізмів управління продовольчою безпекою регіонального та національного рівнів, залежний від інституційних впливів на мотиваційну складову формування стратегії ринкової поведінки, що генеруються (в умовах глобалізації соціально-економічних відносин) взаємодією інституцій наднаціонального та національного рівнів з визначеною предметною сферою функціональної реалізації. Раціональна ринкова поведінка суб'єктів агробізнесу має відповідати трендам парадигмальних змін у філософії господарювання і зосереджуватися на заходах організації виробництва шляхом впровадження інноваційних технологій з акцентом на екологізації виробничих процесів, що забезпечить продовольчу безпеку як в короткостроковому періоді, так і в довгостроковій перспективі.

3. Сучасні моделі сільськогосподарського виробництва (органічне, біодинамічне, біоінтенсивне, регенеративне землеробство, технології циркулярно економіки тощо) ґрунтуються на відповідальному відношенні до природних ресурсів, застосуванні екологічно чистих та неенергоємних технологій, врахуванні інтересів широкого кола залучених осіб (стейкхолдерів) та високої соціальної відповідальності. В межах парадигми сталого розвитку запропоновано концепцію управління безпекою підприємства галузі тваринництва як підґрунтя для формування продовольчої безпеки, що базується на поєднанні аналізу особливостей діяльності підприємств галузі та змінних об'єкту управління - економічних загроз, включає моніторинг економічно безпечних та небезпечних станів, активізацію механізмів імплементації інструментарію побудові дворівневої системи управління, яка включає підсистеми ідентифікації станів та реалізації стратегій елімінації загроз.

4. Проведений аналіз впливу чинників зовнішнього середовища на створення та впровадження інновацій у діяльність підприємств тваринництва (інституційних, інвестиційних, інфраструктурних, наукових, кадрових) був формалізований у вигляді профілю, що дозволило довести домінуючий вплив певних груп чинників та визначити пріоритет придбання готових інноваційних рішень для підприємств тваринництва. Врахування характеру та динаміки впливу даних чинників є необхідним при розробці стратегії інноваційної діяльності підприємств тваринництва.

5. Дотримання парадигми сталого розвитку вимагає від підприємства тваринництва підвищення рівня соціальної відповідальності та врахування інтересів зацікавлених сторін. В даному контексті особливу роль відіграє якість продукції підприємств тваринництва, високий рівень якої безпосередньо

дозволяє забезпечувати досягнення цілей продовольчої безпеки. Це обумовило розробка механізму стратегічного управління обсягами та якістю продукції в менеджменті підприємства тваринництва, який об'єднує структуру менеджменту підприємства тваринництва та систему інструментів, яка включає маркетингову стратегію, ресурсне, логістична і кадрове забезпечення з урахуванням принципів дотримання безпечності продукції підприємства тваринництва.

6. Виявлені основні «вузькі місця», які стримують інноваційний розвиток підприємств тваринництва: структура використання земельних площ із понаднормовим використанням ріллі (79%), що значно скоротило обсяг пасовищ (12,7%), перелогів (0,4%), сіножатей (5,5%) і багаторічних насаджень (2,06%), які виступають головним ресурсом реалізації технології безприв'язного розведення; недосконалість селекції порід худоби; переважання відсталих та енергоємних технологій тощо. Ключовими напрямками активізації використання резервів розвитку підприємств тваринництва варто запропонувати впровадження інновацій в усі сфери їх діяльності, акцентуючи увагу на селекційних і технологічних типах інновацій, враховуючи наявний природно-ресурсний потенціал.

7. Аналіз динаміки розвитку підприємств галузі тваринництва в Україні засвідчив, що в галузі сформувалась ситуація, яка містить загрози продовольчій безпеці. Виробництва більшості видів продукції тваринництва є тривалий час збитковим. Зростає виробництво лише окремих видів продукції тваринництва, яким властивий короткий період обігу коштів, що пришвидшує віддачу від інвестицій та спрощує впровадження інновацій. Одночасно зростає імпорт продукції тваринництва, спостерігається погіршення якості продукції за рахунок використання добавок та напівфабрикатів, що знижує рівень продовольчої безпеки.

8. Забезпечення розширеного відтворення галузі тваринництва як базового елементу досягнення продовольчої безпеки в рамках національного господарства потребує реалізації трикомпонентної програми, яка включає коригування цінової політики на основі реалізації організаційно-економічного механізму вертикальної інтеграції в ланцюгу «виробництво – заготівля – переробка – торгівля», що реалізує мету ефективного розподілу доданої вартості на кожному етапі агропродовольчого ланцюга, підвищення інвестиційної привабливості галузі; скорочення собівартості продукції за рахунок імплементації інноваційних технологій підвищення продуктивності худоби та поліпшення якості кормів в структуру виробництва; забезпечення доступу до фінансових ресурсів задля подолання домінування морально застарілих технічних засобів виробництва.

9. В результаті здійснених розрахунків побудованої моделі оцінювання впливу витрат виробничої собівартості виробленої продукції на рівень дискримінації підприємств за питомим розміром цих витрат було визначено пріоритетні сфери впровадження інновацій для кожної підгалузі тваринництва. Для вирощування ВРХ пріоритет варто віддавати впровадженню селекційних інновацій відносно порід тварин, так як це впливає на витратність кормів та

приріст ваги. Для свинарства вирішальними виступають витрати на оплату праці та соціальні заходи, що вимагає впровадження інновацій в організаційно-управлінських сфери. У бджільництві впливовими виявилися лише витрати на корми, на оплату праці та інші загальновиробничі витрати, що обумовлює потребу в інноваціях організаційно-управлінського характеру та економіко-соціального. Для підприємств молочного скотарства найбільший вклад у дискримінацію здійснюють витрати на корми та на оплату праці, що обумовлює потребу у впровадженні інновацій відповідного напрямку.

10. Аналіз факторно-орієнтованих компонент Глобального індексу конкурентоспроможності для України дозволив отримати висновок, щодо першочергового значення створення інституційного середовища та належне фінансування організаційних структур, що генерують інновації; мінімізації опортуністичної поведінки суб'єктів господарювання на стадії комерціалізації інновацій та надання фінансової підтримки інноваторам у галузях, що є стратегічно важливими для продовольчої безпеки; створення дорадчих та консалтингових структур, обслуговуючих кооперативів з метою забезпечення ефективної діяльності вітчизняних товаровиробників у сегменті малого та середнього агробізнесу; реалізацію концепції сталого розвитку.

11. Розроблено організаційно-економічний механізм інноваційного розвитку підприємств тваринництва в системі дотримання продовольчої безпеки, що представляє собою взаємозалежний вплив факторів, генерування яких включено до функціональних сфер внутрішнього та зовнішнього середовища підприємств тваринництва, на ключові складові інноваційного розвитку галузі тваринництва, а саме модернізацію процесів формування стада та якостей продукції, годівлі та умов утримання худоби, вдосконалення технологій доїння, ресурсозбереження та циркулярної економіки, інноваційну ветеринарію і зміну підходів у менеджменті на основі використання можливостей діджиталізації.

12. Аналіз світової практики розвитку органічного виробництва дозволив довести вирішальну роль у стимулюванні підприємств тваринництва до виробництва екологічно-чистої та безпечної продукції економічних стимулів, економічних санкцій та організаційно-правових важелів. Вплив механізму, заснованого на їх використанні, у взаємодії з важелями державної підтримки розвитку тваринництва дозволить збільшити обсяг виробництва екологічно-чистої та безпечної продукції підприємств тваринництва та зайняти провідне місце на світових ринках.

13. Провідними тенденціями розвитку системи розподілу продукції аграрних підприємств, що є реакцією на тренди інституційного розвитку аграрного ринку, виступають зміни інфраструктурного характеру, що зумовлюють процеси скорочення проміжних ланок розподільчого ланцюга на основі посилення інтеграційних тенденцій сфер виробництва і обігу, трансформацію механізмів контролю за ціновою політикою з посиленням впливу сфери роздрібної торгівлі, пріорітезацію економії часу над економією грошей; технологічного наповнення в сферах організації інформаційних потоків та

обслуговування споживачів з огляду на інформатизацію суспільно-економічних процесів, інновації в транспортних комунікаціях.

14. Забезпечення продовольчої безпеки в розрізі продукції тваринництва потребує як створення сприятливих умов для ведення бізнесу в даній сфері, так і прийняття належних управлінських рішень підприємствами цієї галузі, що вимагає розробки інноваційної політики на рівні топ-менеджменту підприємства. Реалізація цілей інноваційної діяльності підприємства тваринництва можлива лише шляхом ефективного стратегічного управління, для забезпечення здійснення якого було розроблено алгоритм вибору інноваційних стратегій підприємств тваринництва який представляє собою послідовність дій, де на попередніх стадіях оцінюються стратегічні позиції підприємств тваринництва на ринках в розрізі фінансових, ринкових, інформаційно-технологічних, кадрових та управлінських параметрів, а на наступних – обирається тип інноваційної стратегії з існуючого пулу (стратегія радикальних інновацій, стратегія помірних інновацій, стратегії часткового поліпшення) на основі методу аналізу ієрархії в розрізі вигід, витрат, можливостей і ризиків. Реалізація стратегії передбачає її декомпозицію на окремі проекти із подальшим моніторингом та контролем їх виконання.

15. Запропоновано розбудову логістичної системи сільськогосподарських підприємств галузі тваринництва на засадах інноваційної логістики як комплексного управління, заснованого на наукових підходах, знаннях, технологіях, які розвиваються, матеріальними, фінансовими й інформаційними потоками в межах відповідної логістичної системи, яка представлена трьома рівнями логістичної агрегації, та яка будується на таких принципах: оптимізація співвідношення вигоди (ефекти)/витрати, своєчасність, збереження якості продукції, екологічності та циркулярної економіки, управління ризиками із застосуванням підходів НАССР та цифрових технологій, адаптованості до імплементації інновацій.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Антощенкова В. В. Системи та механізми інноваційного розвитку підприємств тваринництва в системі управління продовольчою безпекою. Монографія. Харків: Друкарня Мадрид. 2021 р., 340 с.
2. Антощенкова В. В. Організація економічних відносин між сільськогосподарськими та молокопереробними підприємствами в країнах Європейського Союзу. *Соціально-економічні аспекти стійкого розвитку економіки України*: колективна монографія. Умань: Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2016. С. 119-129.
3. Антощенкова В.В. Коопераційно-інтеграційні процеси в молокопродуктовому секторі України в контексті світових тенденцій. *Формування конкурентоспроможного АПК України в умовах транзитивної економіки*: колективна монографія. Умань: Видавець «Сочінський М.М.», 2016. С. 85-94.

4. Антощенко В.В. Застосування SWOT – аналізу в товаророзподільчій діяльності гіпермаркету «Караван». *Теоретичні та практичні аспекти розвитку підприємництва в Україні: колективна монографія*. Умань: Видавець «Сочінський М.М.», 2017. С. 116-129.

5. Антощенко В.В., Антощенко Р.В., Онопрієнко К.С. Економічна ефективність зерновиробництва, як запорука продовольчої безпеки країни. *Агропромисловий комплекс: теорія, методологія, практика: монографія*. Умань: Видавець «Сочінський М.М.», 2018. С.100-111. (Особистий внесок: визначено та уточнено індикатори та критерії продовольчої безпеки країни).

6. Онегіна В.М. Антощенко В.В. Спільна аграрна політика та конкурентоспроможність сільського господарства ЄС. Аграрна політика Європейського Союзу: виклики і перспективи: монографія / За ред. Т. Зінчук. Київ: Центр навчальної літератури, 2019 С. 152-162. (Особистий внесок: огляд і аналіз показників підтримки сільськогосподарських підприємств в ЄС, США, країнах ОЕСР та Україні).

7. Antoshchenkova V., Antoshchenkov R., Kravchenko Yu. The Role of Information and Innovative Technologies in the Modern Economy. *Innovation tools for socio-economic systems' development* : monograph. Ed. by Ed. Oleksandra Mandych, Aleksander Ostenda. Opole: Academy of Management and Administration in Opole, 2019. Pp.199-207. (Особистий внесок: узагальнено роль інформаційних та інноваційних технологій в сучасній економіці на рівні підприємств, які спеціалізуються на виробництві аграрної продукції. Зокрема проаналізовано використання економетричної динамічної моделі часткової рівноваги AGMEMOD).

8. Onegina, V., Kravchenko, Yu., Antoshchenkova, V. Improving the Efficiency of Quality Management and Safety. *Vectors of competitive development of socio-economic systems*: monograph. Ed. by O. Mandych, T. Pokusa. Opole: Academy of Management and Administration in Opole, 2020. Pp. 105-111. (Особистий внесок: уточнено нормативні підходи до формування системи управління якістю продукції тваринництва на рівні підприємства та держави).

9. Antoshchenkova V., Antoshchenkov R., Anisimova O. Enhancing Competitiveness as a Key Factor in Improving Living Standards. *Vectors of competitive development of socio-economic systems* : monograph. Ed. by O.Mandych, T. Pokusa. Opole: Academy of Management and Administration in Opole, 2020. Pp. 4-11. (Особистий внесок: обґрунтовано заходи підвищення конкурентоспроможності підприємства, як ключового фактору підвищення рівня якості життя та забезпечення продовольчої незалежності).

статті у наукових фахових виданнях:

10. Антощенко В. В. Стан та перспективи розвитку молочного скотарства України. *Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва*. Економічні науки. Харків: ХНАУ, 2015. № 1. С. 90-96.

11. Антощенко В. В. Молокопереробна промисловість України: минуле та сучасність. *Вісник Харківського національного технічного університету*

сільського господарства. Економічні науки. Харків: ХНТУСГ, 2015. Вип. 161. С. 74 – 81.

12. Антощенкова В. В. Експортний потенціал молокопродуктового сектору України. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства*. Економічні науки. Харків: ХНТУСГ, 2015. Вип. 162. С. 72 – 81.

13. Антощенкова В.В. Формування ринку молока на основі коопераційно-інтеграційних відносин. *Економічний дискурс: міжнародний збірник наукових праць*. м. Кам'янець-Подільський : ПДАТУ, 2016. С. 48-59.

14. Антощенкова В.В., Мандич О.В., Нікітіна О.М. Реклама у системі міжнародного маркетинг. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства*. Харків: ХНТУСГ, 2016. Вип. 177. С. 146-151. *(Особистий внесок: визначено особливості та надано характеристику комунікаційної політики для підприємств молокопродуктового підкомплексу)*.

15. Антощенкова В.В., Кравченко О.М. Економічна ефективність виробництва та реалізації молока в Україні. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. Харків: ХНТУСГ. №3. 2016. С. 39-44. *(Особистий внесок: аналіз ефективності виробництва та реалізації молока сільськогосподарськими підприємствами в Україні. Запропоновано пропозиції підвищення економічної ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств)*.

16. Антощенкова В.В., Богданович О.А. Інноваційний маркетинг, як особливий вид інноваційної діяльності. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства*. Харків: ХНТУСГ, 2017. Вип. 185. С. 50-55. *(Особистий внесок: обґрунтовано сутність, визначено основні напрямки, завдання та етапи розвитку інноваційного маркетингу в Україні)*.

17. Антощенкова В.В. Сучасна маркетингова політика розподілу продукції підприємства: актуальність та перспективи. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства*. Харків: ХНТУСГ, 2017. Вип. 187. С.77-84.

18. Антощенкова В.В., Антощенков Р.В. Енергоефективність як критерій інноваційного розвитку та конкурентоспроможності держави. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*. 2018. Вип. 191. С. 109-121. *(Особистий внесок: здійснено оцінку змін в енергоефективності та обґрунтовано її роль в оцінці інноваційного розвитку)*.

19. Антощенкова В. В., Кравченко Ю. М. Земельна реформа, досвід, тенденції та перспективи. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*. 2018. Вип. 193. С. 94-102. *(Особистий внесок: досліджено вплив земельної реформи на перспективи розвитку сільськогосподарських підприємств)*.

20. Антощенкова В.В. Молокопереробна промисловість України як системоформуюча складова національної економіки. *Економіка та суспільство Мукачівський державний університет*. 2018. Вип. 16. С. 948-104.

21. Антощенкова В.В., Копитко О.В. Державне регулювання і підтримка молочної галузі в умовах євроінтеграції. *Вісник Харківського національного*

аграрного університету ім. В.В. Докучаєва, Серія «Економічні науки». № 4, 2018 р. С. 201-210. (Особистий внесок: узагальнено теоретичні та практичні підходи підтримки сільськогосподарських підприємств, які розвивають молочне скотарство).

22. Антощенко В.В. Конкурентоспроможність, як основа ефективної національної економіки. Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства: Економічні науки. Харків: ХНТУСГ, 2019. Вип. 200. С. 84-95.

23. Кравченко Ю.М., Антощенко В.В. Фактори сталого розвитку економіки аграрного сектору. Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства: Економічні науки. Харків: ХНТУСГ, 2019. Вип. 200. С. 174-183. (Особистий внесок: обґрунтовано економічні, соціальні та екологічні складові сталого розвитку економіки аграрного сектору).

24. Антощенко В.В., Кравченко Ю.М. Управління матеріальними потоками та формування сировинної зони в молокопродуктовому секторі. Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. П. Василенка. Сер. Економічні науки. 2019. Вип. 206. С. 45-55. (Особистий внесок: удосконалено механізм формування сировинної зони для молокопродуктового сектору через застосування інноваційних методів управління матеріальними потоками).

25. Кравченко Ю.М. Антощенко В.В. Екологічна безпечність сільськогосподарської продукції та її конкурентоспроможність в умовах міжнародної інтеграції. Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. П. Василенка. Сер. Економічні науки. 2019. Вип. 202. С. 84-92. (Особистий внесок: запропоновано ефективний механізм забезпечення якості та екологічної безпеки сільськогосподарської продукції).

26. Антощенков Р.В., Антощенков В.М., Галич І.В., Антощенко В.В., Козлов О.С. Україна: ринок сільськогосподарської техніки, аналіз та перспективи. Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка: Технічні науки. Харків: ХНТУСГ, 2019. Вип. 198. С. 194-201. (Особистий внесок: проведено економічне обґрунтування матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств).

27. Батюк Л.А., Антощенко В.В. Інноваційно-технологічні чинники глобального економічного розвитку. Науковий економічний журнал «Інтелект ХХІ», Національний університет харчових технологій, ГО «Інститут проблем конкуренції», Видавничий дім «Гельветика», Київ, 2019. №1, С. 76-80. (Особистий внесок: уточнено інноваційно-технологічні чинники економічного розвитку країни).

28. Антощенко В.В. Характеристика матеріальних потоків в логістичній системі агропромислового виробництва. Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва, Сер. Економічні науки. 2019. Вип. 2. С. 62-71.

29. Артеменко А.К., Антощенко В.В., Пономарьова М.С. Мотивація та стимулювання праці в ефективному управлінні та інноваційній діяльності підприємства. *Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва*, Серія «Економічні науки». № 1, 2020. С.152-164. (Особистий внесок: обґрунтовано теоретичні підходи та надано практичні рекомендації інноваційного розвитку підприємства на основі мотиваційних чинників).

30. Антощенко В.В. Сучасний стан молочного скотарства в Україні. *Український журнал прикладної економіки*. 2020. Том 5. №2. С. 25–32.

31. Онегіна В.М., Антощенко В.В., Кравченко Ю.М. Кооперація, як основа забезпечення інноваційного розвитку та конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств України. *Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва*, Сер. Економічні науки. 2020. №4. Том. 2. С. 79-91. (Особистий внесок: окреслено ключові проблеми сільськогосподарської кооперації, як чинник інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств).

32. Антощенко В. Основні елементи ресурсного потенціалу сільськогосподарського підприємства як основа економічної та продовольчої безпеки. *Економічний аналіз*. 2020. Том 30. № 3. С. 291-298.

33. Онегіна В.М., Антощенко В.В., Кравченко Ю.М. Сучасний стан та перспективи інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств, які спеціалізуються на виробництві продукції тваринництва. *Український журнал прикладної економіки*. 2021. №2. С.164-170. (Особистий внесок: визначено особливості стратегії та цілей інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств, які спеціалізуються на виробництві продукції тваринництва).

34. Антощенко В.В. Організаційно-економічний механізм інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств. *Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва*, Сер. Економічні науки. 2021. №2 Том. 1. С. 164-170.

35. Онегіна В.М., Антощенко В.В. Дифузія інновацій в аграрному бізнесі в Україні. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2021. №2. С. 22-27. (Особистий внесок: розкрито концептуальні положення інноваційної діяльності в сільськогосподарських підприємствах).

36. Антощенко В.В. Маркетинговий аналіз ефективності розвитку підприємств галузі тваринництва. *Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва*, Сер. Економічні науки. 2021. № 2 Том. 2. С. 106-120.

у зарубіжних та вітчизняних виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз:

37. Kravchenko O., Antoshchenkova V., Batiuk L, Lysenko V. Price Transmission Among the Participants of the Livestock Products Agrofood Chain in Ukraine. *Research in World Economy*. Sciedu Press in Canada. 2020.Vol. 11, No. 4 <https://doi.org/10.5430/rwe.v11n4p72/>. (Scopus). (Особистий внесок: здійснено обґрунтування процесу ціноутворення в сільськогосподарських підприємствах, на основі своєчасного моніторингу учасників агропродовольчого ланцюга).

38. Onegina V., Megits N., Antoshchenkova V., Boblovsky O. Outcome of capital investment on labor productivity in agriculture sector of Ukraine. *Journal of Eastern European and Central Asian Research*. 2020. Vol. 7 No. 1 DOI: <https://doi.org/10.15549/jeecar.v7i1.355> (Scopus). *(Особистий внесок: обґрунтовано основні напрямки підвищення продуктивності праці в сільських підприємствах).*

39. Antoshchenkov R., Nikiforov A., Galych I., Tolstolutskiy V., Antoshchenkova V., Diundik S. Solution of the system of gas-dynamic equations for the processes of interaction of vibrators with the air. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*, 2020, 27(104) 67-73 DOI: 10.15587/1729-4061.2020.198501 (Scopus). *(Особистий внесок: досліджено економічну ефективність запропонованої математичної моделі динаміки на підприємстві).*

40. Nikiforov A., Nykyforova A., Antoshchenkov R., Antoshchenkova V., Diundik S. & Mazanov V. Development of a mathematical model of vibratory non-lift movement of light seeds taking into account the aerodynamic forces and moments. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*, 2020. 3(1 (111), 70–78. <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2021.232508> (Scopus). *(Особистий внесок: запропоновано розрахунок економічної ефективності застосування ситуаційного методу аналізу діяльності підприємств).*

в інших виданнях:

41. Антощенко В. В. Актуальність логістики в сучасних умовах господарювання. Актуальні питання організації та управління діяльністю підприємств у сучасних умовах господарювання. IV науково-практична конференція Національної академії Національної гвардії України 27 листопада 2014 року м. Харків. С. 266-268.

42. Антощенко В. В. Інноваційна діяльність промислових підприємств України. Молодь та сільськогосподарська техніка в ХХІ сторіччі: сб. матер. X Міжнар. Форуму молоді молоді 9-10 квітня 2015 р. Харків: ХНТУСГ, 2015. С. 167.

43. Антощенко В.В. Формування ринку молока на основі коопераційно-інтеграційних відносин. Глобалізаційні процеси в розвитку національних економік Міжнар. наук.-практ. конф. 31 березня 2016 р. 2016 р. Тернопіль: наук. клуб SOPHUS, 2016. С.14-19.

44. Антощенко В.В. Особливості функціонування маркетингу в аграрному секторі. *Актуальні питання сучасної економіки*: матер. VIII Всеукраїнської наукової конференції, Ч. 1. Умань: Видавець «Сочінський М.М.», 2016. С. 9-11.

45. Антощенко В.В. Становлення інноваційного маркетингу в Україні: реалії та перспективи. *Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи*: матер. VIII Міжнар. наук.-практ. конф. 7 квітня 2017 р. Харків: ХНТУСГ. С. 117-120.

46. Антощенко В.В., Богданович О.А. Споживання основних продуктів харчування, як чинник економічного потенціалу аграрного сектору. *Економічний потенціал аграрного сектору України: наукові підходи та практика реалізації*: матер. Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 6-7 квітня 2017р. Херсон: ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет», 2017. С. 18-31.

(Особистий внесок: обґрунтовано національні особливості продовольчої незалежності країни та визначено індикатори імпортозалежності).

47. Антощенко В.В., Богданович О.А. Проблеми та перспективи агросектору. *Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи: матер. VIII Міжнар. наук.-практ. конф. 7 квітня 2017 р. Харків: ХНТУСГ, 2017. С. 23-26. (Особистий внесок: висвітлено проблеми виробництва сільськогосподарської продукції на сучасному етапі та обґрунтовано перспективи інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств).*

48. Антощенко В.В. Капітальні інвестиції, трактування та методологія. Збірник тез доповідей VII науково-практичної конференції «Актуальні питання організації та управління діяльністю підприємств у сучасних умовах господарювання» 29 листопада 2017 р. Харків, НАНГУ. 2017. С. 15-17.

49. Антощенко В.В., Антощенко Р.В. Генезис економічного взаємозв'язку сільського господарства та переробної промисловості. Міжн. наук.-практ. конф. «Соціально-економічні проблеми регіонального розвитку» м. Метітополь, 14-15 червня, 2018 р. ТДАТУ. 2018. С. 17-21. *(Особистий внесок: систематизовано та узагальнено теоретичні підходи економічного взаємозв'язку сільськогосподарського та переробного підприємств).*

50. Антощенко В.В. Інноваційно-технологічні чинники глобальної конкурентоспроможності. *Фінанси, аудит та соціальна економіка: теоретичні підходи та практичні аспекти розвитку: зб. тез наук.-практ. конф. Львів: ГО «Львівська економічна фундація». 2019. С.12-16.*

51. Антощенко В.В. Основні елементи ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств та ефективність їх використання. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. присвяченої 90-річчю економічної освіти в ХНАУ ім. В.В. Докучаєва (3-4 жовтня 2019 р.). Харків: ХНАУ, С. 11-14.

52. Антощенко В.В. Глобальна конкурентоспроможність постсоціалістичних країн: загрози та можливості. *Соціально-економічні наслідки участі постсоціалістичних країн у процесах європейської інтеграції. Збірник матеріалів III Міжнародної наукової конференції. 2-4 жовтня 2019 року. Том 1 Черкаси: Вид. ФОП Гордієнко Є.І., 2019. С. 95-100.*

53. Антощенко В. В. Зелена економіка, як запорука забезпечення цілей сталого розвитку України. *Актуальні питання економіки в забезпеченні цілей сталого розвитку: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 65-річчю кафедри економіки підприємства ім. проф. І.Н. Романенка (м. Київ, 4 жовтня 2019 року). Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ. С. 12-14.*

54. Мальнєва В.Л., Антощенко В.В. «Зелена революція» – економічні наслідки. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Молодь і технічний прогрес в АПВ» *Інноваційні розробки в аграрній сфері. Том 2. Харків: ХНТУСГ, 2020. С. 244. (Особистий внесок: запропоновано ключові напрямки розвитку агротехнологій в сільськогосподарських підприємствах).*

55. Antoshchenkova V. The current state of land resources in Ukraine / *Управління розвитком соціально-економічних систем : матеріали Четвертої*

Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Харків, ХНТУСГ, 8 жовт. 2020 р. Харків : Стильна типографія, 2020. С. 42-44.

56. Онегіна В.М., Антощенко В.В.. Новітні чинники конкурентоспроможності продукції на світовому ринку молока. *Економічні читання: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 85-річному ювілею професора В.Й. Шияна, 19 лютого 2021 р. / Харків. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. Харків: ХНАУ, 2021. С. 120-123. (Особистий внесок: визначено сучасні тенденції на світовому ринку споживання молока та молочних продуктів, обґрунтовано перспективи та масштаби заміни тваринних жирів, рослинними).*

57. Антощенко В.В. Правова основа забезпечення молокопродуктового виробництва та підвищення якості життя населення. V Всеукр. наук.-практ. конф. «Публічне управління та адміністрування у процесах економічних реформ» з дистанційною участю, 24 березня 2021 р. Херсонський державний аграрно-економічний університет, Херсон, 2021. С. 184-186.

58. Антощенко В.В. Формування і розвиток кооперації в молокопродуктовому комплексі. Матеріали III Міжн. наук.-практ. конф. «Актуальні питання економіки, обліку, фінансів та управління персоналом» 21 квітня 2021 року, м. Ужгород, 2021. С. 8-11.

59. Онегіна В.М., Антощенко В.В. Стратегічні основи світового ринку молока. Матеріали Всеукр.наук.-практ. конф. студентів та молодих вчених «Ринкові технології та бізнес-аналітика», 5-6 квітня 2021р. / Харків. нац. техн. ун-т сіл. госп-ва ім. П. Василенка. Харків: ХНТУСГ, 2021. С. 30-33. (Особистий внесок: узагальнено стратегічні напрямки розвитку національного аграрного виробництва враховуючи своєчасний аналіз світового ринку).

60. Онегіна В.М., Антощенко В.В. Маркетингове дослідження ринку молока Європейського Союзу. Матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. «Сучасний маркетинг: стратегічне управління та інноваційний розвиток», 19-23квітня 2021р. / Харків. нац. техн. ун-т сіл. госп-ва ім. П. Василенка. Харків: ХНТУСГ, 2021. С.188-192. (Особистий внесок: здійснено аналітичний огляд ринку молока ЄС та узагальнено прийняття ефективних маркетингових рішень на рівні підприємств, що спеціалізуються на виробництві молока та молочної продукції).

61. Онегіна В.М., Антощенко В.В. Конкурентоспроможність молочного скотарства України. Матеріали Всеукр.наук.-практ. конф «Теоретичні та методологічні засади забезпечення сталого агровиробництва та соціально-економічного розвитку сільських територій в умовах інноваційної економіки», 20 травня 2021. / Харків. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. Харків: ХНАУ, 2021. С. 32-35. (Особистий внесок: узагальнено показники конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств, які розвивають молочне скотарство).

АНОТАЦІЯ

Антощенко В. В. Інноваційний розвиток підприємств галузі тваринництва в системі управління продовольчою безпекою: теорія, методологія, практика. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами

економічної діяльності). Сумський національний аграрний університет, Суми, 2021.

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення наукової проблеми обґрунтування та розробки теоретичних засад, методологічного і методичного забезпечення та практичних рекомендацій щодо інноваційного розвитку підприємств тваринництва в системі управління продовольчою безпекою.

На основі аналізу існуючих підходів представлено авторське бачення сутності категорії «продовольча безпека». В роботі розвинуто розуміння поняття продовольчої безпеки як стану економічної системи (в цілому та в регіональному розрізі), за якого забезпечені можливості стабільної ринкової пропозиції товарів продовольчої групи, та стабільного задоволення потреб всіх верств населення в якісних продуктах харчування в кількості, достатній для підтримки його здоров'я та активної життєдіяльності. Вперше розроблено систему менеджменту аграрного підприємства, яка має кооперуватися з механізмами управління продовольчою безпекою на мезо- та макрорівнів, відповідаючи на інституційні впливи зовнішнього середовища, та мотиваційну складову формування стратегії ринкової поведінки, яка своєю чергою має відповідати трендам змін філософії господарювання і зосереджуватися на заходах організації виробництва шляхом впровадження інновацій із відповідними формами екологічної відповідальності. Удосконалено концепцію управління економічною безпекою аграрних підприємств, яка базується на засадах моніторингу економічно безпечних і небезпечних станів, активізації механізмів імплементації інструментарію побудові дворівневої системи управління, яка включає підсистеми ідентифікації станів та реалізації стратегій елімінування загроз.

Розроблено методичне забезпечення оцінювання впливу макроекономічних чинників створення та впровадження інновацій у діяльність підприємств тваринництва, яке відрізняється побудовою їх профілю за параметрами «вагомості впливу», «сили впливу» та «динаміки» по відношенню до таких основних їх груп: інституційні, інвестиційні, інфраструктурні, наукові та кадрові. Удосконалено механізм стратегічного управління обсягами та якістю продукції в менеджменті підприємств галузі тваринництва, який об'єднує структуру менеджменту підприємства тваринництва та систему інструментів, яка включає маркетингову стратегію, ресурсне, логістичне і кадрове забезпечення з урахуванням принципів дотримання безпечності продукції підприємства тваринництва.

Надана детермінація ключових тенденцій динаміки зовнішнього середовища підприємств тваринництва, що передбачає виокремлення загальносвітових (глобальні), міжнародних, національних, регіональних, галузевих та мікроекономічних, що дозволяє визначати вузькі місця та встановлювати резерви підвищення ефективності інноваційної діяльності підприємств тваринництва для забезпечення бажаного рівня продовольчої безпеки. Удосконалено методичне забезпечення розширеного відтворення підприємств галузі тваринництва як фундаменту досягнення продовольчої безпеки, яке ґрунтується на реалізації трикомпонентної програми, яка включає

коригування цінової політики на основі реалізації організаційно-економічного механізму вертикальної інтеграції в ланцюгу «виробництво – заготівля – переробка – торгівля»; скорочення собівартості продукції; забезпечення доступу до фінансових ресурсів задля подолання домінування морально застарілих технічних засобів виробництва. Удосконалено модель обґрунтування сфер впровадження інновацій в діяльність підприємств тваринництва, яка передбачає групування підприємств за питомими витратами виробничої собівартості виробленої продукції та розрахунок дискримінантних функцій розподілу підприємств в залежності від впливу множини обраних незалежних чинників.

Розвинуто методичний підхід до активізації інноваційно-технологічних чинників конкурентоспроможності підприємств тваринництва, який базується на необхідності вдосконалення структури інституційного середовища; мінімізації опортуністичної поведінки суб'єктів господарювання на стадії комерціалізації інновацій та надання фінансової підтримки інноваторам у виробництві продукції. В роботі вперше сформовано організаційно-економічний механізм інноваційного розвитку підприємств тваринництва в системі управління продовольчою безпекою, в межах якого здійснюється взаємозалежний вплив факторів, генерування яких включено до функціональних сфер внутрішнього та зовнішнього середовища підприємств тваринництва, на ключові складові інноваційного розвитку галузі тваринництва. Розвинуто інструментарій активізації виробництва екологічно-чистої та безпечної продукції підприємств тваринництва як організаційно-економічний механізм, який об'єднує економічні стимули та санкції та організаційно-правові важелі як інструменти.

Вдосконалено організаційне забезпечення маркетингової політики аграрних підприємств, яке відрізняється включенням таких блоків: аналітико-прогностичний, логістичний; дистрибуційний; збутовий, функціонування яких має враховувати провідні тенденції розвитку системи розподілу продукції аграрних підприємств. Запропоновано алгоритм обґрунтування вибору інноваційних стратегій підприємств тваринництва, механізмом якого виступає метод аналізу ієрархії, де в якості альтернатив запропоновано типи інноваційних стратегій: стратегія радикальних інновацій, стратегія помірних інноваційна, стратегія часткового поліпшення, а в якості критеріїв оцінювання – фінансові, ринкові, інноваційні, технологічні, кадрові, управлінські параметрами в розрізі вигід, витрат, можливостей і ризиків, які обираються для кожної окремої сфери тваринництва. В роботі *дістало подальшого розвитку* трактування інноваційної логістики підприємства тваринництва як комплексного управління матеріальними, фінансовими й інформаційними потоками в межах відповідної логістичної системи, яка представлена трьома рівнями логістичної агрегації: кооперацією сільськогосподарських підприємств та підприємств матеріально-технічного постачання; дистрибуційних підприємств та підприємств тваринництва; сфери міжорганізаційної кооперації.

Ключові слова: продовольча безпека, глобалізація, тваринництво, аграрний сектор, інноваційний розвиток, інституція, менеджмент економічної безпеки, організаційно-економічний механізм, соціальна орієнтованість,

ефективності, молочне скотарство, експортний потенціал, інституційне середовище, інституційні зміни, механізм вертикальної інтеграції, ветеринарія, інформаційні технології та діджиталізація.

ANNOTATION

Antoshchenkova V. Innovative development of livestock enterprises in the food security management system: theory, methodology, practice. – Manuscript.

The thesis for the degree of Doctor of Economic Sciences, specialty 08.00.04 – Economics and Management of Enterprises (by types of economic activity). Sumy National Agrarian University, Sumy, 2021.

The dissertation provides a theoretical generalization and offers a new solution to the scientific problem of substantiation and development of theoretical principles, methodological support and practical recommendations for innovative development of livestock enterprises in the food safety management system.

Based on the analysis of existing approaches, the author's vision of the essence of the category "food security" is presented. The paper develops the understanding of the concept of food security as a state of the economic system (as a whole and in the regional context), which provides opportunities for stable market supply of food products, and stable satisfaction of the needs of all segments of the population in quality food to maintain his health and active life. For the first time, an agricultural enterprise management system has been developed, which should cooperate with food security management mechanisms at meso and macro levels, responding to institutional environmental influences, and a motivational component of market behavior strategy, which should in line production through the introduction of innovations with appropriate forms of environmental responsibility. The concept of economic security management of agricultural enterprises has been improved, which is based on the principles of monitoring economically safe and dangerous conditions, activating mechanisms for implementing tools to build a two-tier management system, including subsystems and implementing strategies to eliminate threats.

Methodological support for assessing the impact of macroeconomic factors on the creation and implementation of innovations in the activities of livestock enterprises has been developed, which differs in building their profile on the parameters of "impact weight", "impact force" and "dynamics" in relation to the following main groups: institutional, investment, infrastructural, scientific and personnel. The mechanism of strategic management of volumes and quality of products in the management of livestock enterprises has been improved, which combines the management structure of the livestock enterprise and the system of tools, which includes marketing strategy, resources, logistics and staffing, taking into account the principles of safety of livestock enterprises.

Determination of key trends in the dynamics of the external environment of livestock enterprises have been developed, which provides for the separation of global (global), international, national, regional, sectoral and microeconomic, which allows to identify bottlenecks and establish reserves to increase the efficiency of innovation of livestock enterprises to ensure the desired level of food security. The methodological

support for expanded reproduction of livestock enterprises has been improved as a foundation for food security, which is based on the implementation of a three-component program, which includes price adjustment based on the implementation of organizational and economic mechanism of vertical integration in the chain "production – procurement – processing – trade"; reduction of production costs; ensuring access to financial resources to overcome the dominance of obsolete technical means of production. The model of substantiation of spheres of introduction of innovations in activity of livestock enterprises is improved, which provides grouping of enterprises by specific costs of production cost of production and calculation of discriminant distribution functions of enterprises depending on the influence of many selected independent factors.

A methodical approach to the activation of innovative and technological factors of competitiveness of livestock enterprises has been developed, which is based on the need to improve the structure of the institutional environment; minimizing the opportunistic behavior of economic entities at the stage of commercialization of innovations and providing financial support to innovators in production. For the first time the organizational and economic mechanism of innovative development of livestock enterprises in the food security management system is formed, within which the interdependent influence of factors, the generation of which is included in the functional areas of the internal and external environment of livestock enterprises, on the key components of innovative development of the livestock industry. The tools for intensifying the production of environmentally friendly and safe products of livestock enterprises have been developed as an organizational and economic mechanism that combines economic incentives and sanctions and organizational and legal levers as tools.

The organizational support of marketing policy of agricultural enterprises has been improved, which differs in the inclusion of the following blocks: analytical and forecasting, logistics; distribution; sales, the operation of which should take into account the leading trends in the distribution of products of agricultural enterprises. An algorithm for substantiating the choice of innovation strategies of livestock enterprises is proposed, the mechanism of which is the method of hierarchy analysis, where alternatives are proposed types of innovation strategies: strategy of radical innovation, strategy of moderate innovation, strategy of partial improvement, and evaluation criteria - financial , personnel, management parameters in terms of benefits, costs, opportunities and risks, which are selected for each area of animal husbandry. The paper further develops the interpretation of innovative logistics of livestock enterprises as a comprehensive management of material, financial and information flows within the relevant logistics system, which is represented by three levels of logistics aggregation: cooperation of agricultural enterprises and logistics enterprises; distribution and livestock enterprises; spheres of inter-organizational cooperation.

Key words: food security, globalization, animal husbandry, agrarian sector, innovative development, institution, economic security management, organizational and economic mechanism, social orientation, efficiency, dairy farming, export potential, institutional environment, institutional changes, mechanism of vertical integration, veterinary medicine, information technologies and digitalization.

Відповідальний за випуск кандидат економічних наук, професор
Валерій Миколайович Жмайлов

Підписано до друку 07.11.2021

Формат 60x84/16

Обсяг 1,7 ум. друк. арк. Папір офсетний. Друк цифровий. Наклад 100 прим.
Замовлення No 21-12/06

Віддруковано на обладнанні

ПФ «Видавництво “Університетська книга”»

40000, м. Суми, Покровська площа, 6 Тел.: (0542) 65-75-85

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК No 5966 від 24.01.2018